स्नातकस्तरे प्रथमं सत्रार्धम् {BA Sanskrit (Hons.}

पाठ्यक्रम कूटक्रमाङ्कः -SKT101

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् - वेदः वैदिकसाहित्यञ्च (वेद एवं वैदिक साहित्य)
श्रेयाङ्काः 04 [एकश्रेयव्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगतकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः वैदिककालीनसंस्कृतेः तत्कालीनजीवनपद्धत्याः वर्तमानकाले उपादेयतायाः बोधेन सहैव संस्कृतवाङ्मयस्य अत्य
न्तं विस्तृतसाहित्यस्य परिचयप्रदानपूर्वकं अस्माकं शास्त्रीयपरम्पराणां विषये गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति ।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणां कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति । कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते ।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%
सत्रान्तपरीक्षा – 50%
सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>विषयान्तर्वस्तु</u>

अन्वितिसंख्या विषयः होराविभागः

१ वेदानां परिचयः (संहिताः) (१०)

- ☞ वेदानां कालविवेचनम् १
- ☞ वेदशाखानां सामान्यः परिचयः २
- ☞ प्रत्येकं वेदे वर्णितः विषयः ५
- ☞ वेदभाष्यकाराः २

२ ब्राह्मणग्रन्थाः आरण्यकग्रन्थाश्च (८)

- ☞ ऋग्वेदसम्बद्धाः ब्राह्मणारण्यकग्रन्थाः २
- ☞ यजुर्वेदसम्बद्धाः ब्राह्मणारण्यकग्रन्थाः २
- ☞ सामवेदसम्बद्धाः ब्राह्मणारण्यकग्रन्थाः २
- ☞ अथर्ववेदसम्बद्धाः ब्राह्मणारण्यकग्रन्थाः २

३ उपनिषदः (१०)

- ☞ उपनिषदाम् अर्थः परिचयश्च २
- ☞ उपनिषत्सु मुख्याः संवादाः ४
- ☞ उपनिषदाम् आधुनिककाले उपादेयता **४**

४ वेदाङ्गानि (१२)

- ☞ शिक्षा २
- ☞ कल्पः २
- ☞ व्याकरणम् २
- ☞ निरुक्तम् २
- ☞ छन्दः २
- ☞ ज्योतिषम् २

सन्दर्भग्रन्थाः–

१. संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास, आचार्य बलदेव उपाध्यायः, उत्तरप्रदेश संस्कृतसंस्थान, लखनऊ।
२. वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः, आचार्यजगदीशचन्द्रमिश्रः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
३. प्रीतिप्रभागोयल, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, (प्रथमखण्डः), राजस्थानी ग्रन्थागार, जोधपुर.
४. रमाशङ्करत्रिपाठी, वैदिक साहित्य और संस्कृति, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, वाराणसी, २०१२
५. बलदेव उपाध्याय, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, शारदा निकेतन वाराणसी
६. उपनिषद् अङ्क, 'कल्याण' गीताप्रैस गोरखपुर, उत्तरप्रदेश।
७. शशिप्रभाकुमार, वैदिक विमर्श, जे.पी पब्लिशिंग हाउस, दिल्ली, १९९६
८. वेदाङ्गेतिहासः, नरेश झा, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
९. शिक्षादिवेदषडाङ्गानि, सम्पादकः – वासुदेवशर्मा, चौखम्बा सुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
१०. वेदाङ्गज्योतिषम्, लगधाचार्यप्रणीतम्, व्याख्याकारः- शिवराजकौण्डिन्यायन, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
११. A.B. Keith, History of Sanskrit literature, also Hindi translation, MLBD, Delhi (हिन्दी अनुवाद, मंगलदेवशास्त्री, मोतीलालबनारसीदास, दिल्ली)

व्याख्यानयोजना

व्याख्यानसंख्या	व्याख्यानविषयः	निर्धारितपुस्तकानि
१	वेदानां कालविवेचनम्	१, २, ३
२-३	वेदशाखानां सामान्यः परिचयः	१, २, ३
४-५-६-७-८	प्रत्येकं वेदे वर्णितः विषयः	१, २, ३
९-१०	वेदभाष्यकाराः	१, २, ३
११-१२	ऋग्वेदसम्बद्धाः ब्राह्मणारण्यकग्रन्थाः	१, २
१३-१४	यजुर्वेदसम्बद्धाः ब्राह्मणारण्यकग्रन्थाः	१, २
१५-१६	सामवेदसम्बद्धाः ब्राह्मणारण्यकग्रन्थाः	१, २
१७-१८	अथर्ववेदसम्बद्धाः ब्राह्मणारण्यकग्रन्थाः	१, २
१९-२०	उपनिषदाम् अर्थः परिचयश्च	१, ३,६
२१-२२-२३-२४	उपनिषत्सु मुख्याः संवादाः	१, ४, ६
२५-२६-२७-२८	उपनिषदाम् आधुनिककाले उपादेयता	१, ४, ६
२९-३०	वेदाङ्गानां महत्त्वपूर्णः परिचयः,	१, ७, ८

	शिक्षा	
३१-३२	कल्पः	१, ७, ८
३३-३४	व्याकरणम्	१, ७, ८
३५-३६	निरुक्तम्	१, ७, ८
३७-३८	छन्दः	१, ७, ८
३९-४०	ज्योतिषम्	१, ७, ८, ९

स्नातकस्तरे प्रथमं सत्रार्धम् {**BA Sanskrit (Hons.**}

पाठ्यक्रम कूटक्रमाङ्कः–SKT102

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् - व्याकरणम्

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिकम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं व्याकरणस्य अध्ययनद्वारा संस्कृतभाषायाः शुद्धप्रयोगस्य सामर्थ्यसम्पादनपुरस्सरं संस्कृतवाङ्मयस्य गभीराध्ययने सौकर्यसम्पादनम्, तथा च संस्कृतव्याकरणसिद्धान्तानां आत्मसात्करणम्।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%
सत्रान्तपरीक्षा – 50%
सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>विषयान्तर्वस्तु</u>

अन्वितिसंख्या विषयः होराविभागः

१ व्याकरणशास्त्रस्य प्रादुर्भावः परिचयश्च ३

- ☞ पाणिनीयव्याकरणात् प्राक्तनीयानि व्याकरणानि १
- ☞ नव्यव्याकरणम् १
- ☞ सर्वस्मिन् व्याकरणे पाणिनीयव्याकरणवैशिष्ट्यं वैज्ञानिकता च १

२ लघुकौमुद्याः आवश्यकता, प्रत्याहारसूत्राणि ३

- ☞ व्याकरणं सरलीकर्तुं लघुकौमुद्याः योगदानम् १
- ☞ प्रत्याहारसूत्राणाम् उत्पत्तिः, शिवसूत्राणि १
- ☞ प्रत्याहारेण लाघवलाभः १

३ संज्ञाप्रकरणम् १०

- ☞ इत्संज्ञाविषयः २

☞ प्रत्याहारनिर्माणम्   २

☞ वर्णोच्चारणस्थानानि   ३

☞ गुणः, वृद्धिः, संयोगः, लघुः, गुरुः, संहिता इत्यादयः संज्ञाः   ३

४ सन्धिः   **१२**

☞ स्वरसंधिः   ४

☞ व्यञ्जनसन्धिः   ४

☞ विसर्गसन्धिः   ४

५ षड् लिङ्गानि   **१२**

☞ अजन्तपुंलिङ्गम्   २

☞ अजन्तस्त्रीलिङ्गम्   २

☞ अजन्तनपुंसकलिङ्गम्   २

सन्दर्भग्रन्थाः -

१. संस्कृतव्याकरणशास्त्र का इतिहास (भाग १-२), युधिष्ठिर मीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत।

२. लघुसिद्धान्तकौमुदी, भैमी व्याख्या (भाग १-३) शास्त्री भीमसेन, भैमी प्रकाशन, दिल्ली।

३. सन्धिः, जि.महाबलेश्वरभट्टः, संस्कृतभारती - बेंगळूरु

४. वृहद् अनुवाद चन्द्रिका, चक्रधर नौटियाल, मोतीलाल बनारसी दास, नई दिल्ली।

५. लघुसिद्धान्तकौमुदी, गोविन्दाचार्यः, चौखम्बासंस्कृतसंस्थान वाराणसी।

६. लघुसिद्धान्तकौमुदी, शास्त्री धरानन्दः, मूल एवं हिन्दी व्याख्या, मोती लाल बनारसी दास, नई दिल्ली।

व्याख्यानानां योजना -

व्याख्यानानां सङ्ख्या	व्याख्यानानां विषयाः	निर्धारितानि पुस्तकानि
१	पाणिनीयव्याकरणात् प्राक्तनीयानि व्याकरणानि	१,४
२	नव्यव्याकरणम्	१,४
३	सर्वस्मिन् व्याकरणे पाणिनीयव्याकरणवैशिष्ट्यं वैज्ञानिकता च	१,४
४	व्याकरणं सरलीकर्तुं लघुकौमुद्याः योगदानम्	१,४
५	प्रत्याहारसूत्राणाम् उत्पत्तिः, शिवसूत्राणि	१,२,३
६	प्रत्याहारेण लाघवलाभः	२,३
७,८	इत्संज्ञाविषयः	५,६
९,१०	प्रत्याहारनिर्माणम्	२,३
११,१२,१३	वर्णोच्चारणस्थानानि	५,६
१४,१५,१६	गुणः, वृद्धिः, संयोगः, लघुः, गुरुः, संहिता इत्यादयः संज्ञाः	२,३
१७,१८, १९,२०	स्वरसंधिः	५,६
२१,२२, २३,२४	व्यञ्जनसन्धिः	२,३
२५,२६, २७,३८	विसर्गसन्धिः	५,६
२९,३०,३१,३२,३३,३४,३५	अजन्तपुंलिङ्गम्	२,३
३६,३७,३८	अजन्तस्त्रीलिङ्गम्	५,६
३९,४०	अजन्तनपुंसकलिङ्गम्	२,३

स्नातकस्तरे प्रथमं सत्रार्धम् {**BA Sanskrit (Hons.**}

पाठ्यक्रम कूटक्रमाङ्कः - SKT103

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् – भाषासम्प्रेषणम्

श्रेयाङ्काः - 04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधिः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ७ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १७ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्राणां संस्कृतभाषया शुद्धरूपेण सम्भाषणस्य लेखनस्य च योग्यतासम्पादनेन सहैव तेषां स्मृतौ संस्कृतशब्दभण्डाराभिवृद्धिसम्पादनम् वर्तते येन शास्त्राध्ययने लाभसम्पादनम् अन्यभाषासाहित्यस्य अनुवादक्षमतायाः च अभिवर्धनं भविष्यति।

उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%

सत्रान्तपरीक्षा – 50%

सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ **विषयान्तर्वस्तु**

अन्वितिसंख्या विषयः होराविभागः

१ उच्चारणम् (६)

- ☞ संस्कृतवर्णमाला १
- ☞ उच्चारणस्थानानि प्रयत्नाश्च १
- ☞ व्यावहारिकशब्दावली १
- ☞ व्यावहारिकसम्भाषणम् ३

२ संज्ञापद-क्रियापदज्ञानम् (१०)

- ☞ अजन्त-हलन्त-सर्वनाम-शब्दाः ४

☞ अधोनिर्दिष्टानि धातुरूपाणि दशलकारेषु ६
(भू-एध-अद्-गद्-अर्च-गुपू-अत-डुकृञ्-गम्-ग्रह्-चुर्-
छिदिर-तुद्-इङ्-दुह्-दिवु-क्रीड्-पा-नद्-पूञ्-भज्-
मुच्-विद्-श्रू-हन्-हू-तनु-प्रच्छ-युजिर्-डुक्रीञ्-शीङ्-
भुज्-ज्ञा-यज्-या-प्रीञ्-खाद्-त्यज्-दा-प्रेष्-क्षाल्-ष्ठा-
विश्-स्मृ-लिख्-दृश्-णीञ्-वद्-पत्-पठ्)

३ लेखनम् **(५)**

☞ लेखनदोषनिवारणम् १

☞ मकारलेखनम् १

☞ द्वित्वलेखनम् १

☞ परसवर्णलेखनम् १

☞ संख्यालेखनम् १

४ अनुवादः **(१३)**

☞ सन्धिः २

☞ कारकम् ३

☞ समासः ३

☞ वाच्यपरिवर्नम् ३

☞ अव्ययम् १

☞ विशेष्य-विशेषणभावः १

५. प्रत्ययाः **(६)**

☞ क्त्वा ल्यप् च १

☞ तुमुन् १

☞ शतृ १

☞ शानच् १

☞ क्तः क्तवतुः च १

☞ तव्यत् अनीयर् च १

सन्दर्भग्रन्थाः -

१. बृहद् अनुवाद चन्द्रिका, चक्रधरनौटियाल हंस, मोतीलाल बनारसी दास, दिल्ली।
२. सन्धिः, जि.महाबलेश्वर भट्टः, संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु।
३. समासः, जि.महाबलेश्वर भट्टः, संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु।
४. कारकम्, जि.महाबलेश्वर भट्टः, संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु।
५. रूपचन्द्रिका, ब्रह्मानन्दत्रिपाठी, चौखम्बा सुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी, २०१४।
६. शतृशानजन्तमञ्जरी, जनार्दन हेगडे, संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु।
७. प्रौढरचनानुवादकौमुदी, कपिल देव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी, २०११
८. अनुवादचन्द्रिका, डा. ब्रह्मानन्दत्रिपाठी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।
९. भाषाप्रवेशः भाग १, संस्कृतभारती, नई दिल्ली।
१०.शुद्धिकौमुदी, जनार्दन हेगडे, संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु।
११.भाषापाकः, जनार्दन हेगडे, संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु।
१२.बृहद्धातुकुसुमाकरः, पं हरेकान्त मिश्रः, चौखम्बा सुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी
१३.संस्कृतव्यवहारसाहस्री, संस्कृतभारती, नई दिल्ली।
१४.हिन्दी-संस्कृतशब्दकोशः, संस्कृतभारती, नई दिल्ली।

व्याख्यानयोजना –

व्याख्यानसंख्या	व्याख्यानानां विषयः	निर्धारितग्रन्थाः
१	**(उच्चारणमकौशलवर्धनम्)** संस्कृतवर्णमाला	१, ७, ८
२	उच्चारणस्थानानि प्रयत्नाश्च	१, ७, ८
३	व्यावहारिकशब्दावली	१, ७, ८, ९
४-५-६	व्यावहारिकसम्भाषणम्	१, ७, ८, ९, १३
७-८-९-१०	अजन्त-हलन्त-सर्वनाम-शब्दाः	१, ४, ७
११-१२-१३-१४-१५-१६	अधोनिर्दिष्टानि धातुरूपाणि दशलकारेषु (भू-एध-अद्-गद्-अर्च-गुपू-अत-डुकृञ्-गम्-ग्रह्-चुर्-छिदिर-तुद्-इङ्-दुह्-दिवु-क्रीड्-पा-नद्-पूञ्-भज्- मुच्-विद्-श्रू-हन्-हू-तनु-प्रच्छ-युजिर्-डुक्रीञ्-शीङ्-भुज्-ज्ञा-यज्-या-प्रीञ्-खाद्-त्यज्-दा-प्रेष्-क्षाल्-ष्ठा-विश्-स्मृ-लिख्-दृश्-णीञ्-वद्-पत्-पठ्)	१, ४, ७, १२
१७	लेखनदोषनिवारणम्	१, ९, १०
१८	मकारलेखनम्	१, १०, ११
१९	द्वित्वलेखनम्	१, १०, ११
२०	परसवर्णलेखनम्	१, १०, ११
२१	संख्यालेखनम्	१, १०, ११
२२-२३	सन्धिः	१, २
२४-२४-२६	कारकम्	१, ४
२७-२८-२९	समासः	१, ३
३०-३१-३२-	वाच्यपरिवर्नम्	१, ७, ८, ९
३३	अव्ययम्	१, ७, ८, ९
३४	विशेष्य-विशेषणभावः	१, ७, ८, ९
३५	क्त्वा ल्यप् च	१, ७, ८, ९
३६	तुमुन्	१, ७, ८, ९
३७	शतृ	१, ६, ७, ८, ९
३८	शानच्	१, ६, ७, ८, ९
३९	क्तः क्तवतुः च	१, ७, ८, ९
४०	तव्यत् अनीयर् च	१, ७, ८, ९

स्नातकस्तरे प्रथमं सत्रार्धम् **{BA Sanskrit (Hons.}**

पाठ्यक्रमकूटक्रमाङ्कः - SKT107

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम्–आयुर्वेदः (अष्टाङ्गहृदयम् १ -३ अध्यायाः)

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः आयुर्वेदशास्त्रस्य बोधेन सहैव नूतनकाव्यसर्जनकौशलस्य विकाससम्पादनेन आयुर्वेदशास्त्रीयसिद्धान्तानाञ्च परिचयप्रदानेन सहैव संस्कृतवाङ्मयस्य अत्यन्तं विस्तृतसाहित्यस्य परिचयप्रदानपूर्वकं अस्माकं काव्यशास्त्रीयपरम्पराणां विषये गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति।

उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%
सत्रान्तपरीक्षा – 50%
सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

अन्वितिसंख्या विषयः

१ आयुष्कामीयः अध्यायः

- ☞ आयुर्वेदोत्पत्तिः
- ☞ आयुर्वेदस्य अष्टौ अङ्गानि
- ☞ त्रिदोषविमर्शः
- ☞ धातुमलविमर्शः-
- ☞ रोगारोग्यस्वरूपम्
- ☞ औषधादिगुणाः

२ दिनचर्याध्यायः

- ☞ नित्यकर्मविधिः
- ☞ व्यायामविमर्शः
- ☞ स्नानगुणाः
- ☞ धर्मविमर्शः

- ☞ कर्तव्याकर्तव्यविवेकविचारः

३ **ऋतुचर्याध्यायः**

- ☞ ऋतुअयनादीनां महत्त्वम्-
- ☞ हेमन्तचर्या
- ☞ शिशिरचर्या
- ☞ वसन्तचर्या
- ☞ ग्रीष्मचर्या
- ☞ वर्षाचर्या
- ☞ शरच्चर्या

सन्दर्भग्रन्थाः–

१अष्टांगहृदयः, वाग्भटविरचितः, व्याख्याकारःडा.ब्रह्मानन्द त्रिपाठी-,चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन वाराणसी।
२अष्टांगहृदयः, वाग्भटविरचितः,श्रीमदरुणदत्तविरचितसर्वाङ्सुन्दरव्याख्या-,चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन वाराणसी।
३ सुश्रुतसंहिता)सुश्रुतविमर्शिनीहिन्दी-व्याख्या)व्याख्याकारः - डा.अनन्तराम शर्मा,चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन वाराणसी।
४अष्टांगहृदयः, वाग्भटविरचितः,टीकाकारः - डा.रविदत्त त्रिपाठी,चौखम्भा पब्लिकेशन हाउस,नई दिल्ली।
६ आयुर्वेद काइतिहास,डा.दीपक प्रेमचन्द यादव, चौखम्भा पब्लिकेशन हाउस,नई दिल्ली।
७आरोग्यप्राप्तिकेसाधन,डा.सुरेन्द्रएवंडा.ज्योत्सना, चौखम्भा सुरभारतीप्रकाशनवाराणसी।

व्याख्यानयोजना –

व्याख्यानानां संख्या	**व्याख्यानानां विषयाः**	**निर्धारितग्रन्थाः**
१-२	आयुर्वेदोत्पत्तिः	१, २, ६
३-४-५-६	आयुर्वेदस्य अष्टौ अङ्गानि	१, २,३,६
७-८-९	त्रिदोषविमर्शः	१, ४
१०-११	धातुमलविमर्शः-	१, ३,७
१२-१३-१४	रोगारोग्यस्वरूपम्	१, २,७
१५-१६	औषधादिगुणाः	१, ४,७
१७-१८	नित्यकर्मविधिः	१, ३, ४
१९-२०	व्यायामविमर्शः	१, ३, ४
२१-२२	स्नानगुणेः	१, ३, ४
२३-२४	धर्मविमर्शः	१, ३, ४
२५-२६	कर्तव्याकर्तव्यविवेकविचारः	१, ४
२७-२८	ऋतुअयनादीनां महत्त्वम्-	१,६
२९-३०	हेमन्तचर्या	१,६
३१-३२	शिशिरचर्या	१, ६
३३-३४	वसन्तचर्या	१,६
३५-३६	ग्रीष्मचर्या	१,६
३७-३८	वर्षाचर्या	१, ६
३९-४०	शरच्चर्या	१, ६

स्नातकस्तरे तृतीयसत्रार्धम् {**BA Sanskrit (Hons.**}

पाठ्यक्रमकूटक्रमाङ्कः - SKT108

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् -कौटिलीयम्अर्थशास्त्रम् (प्रथम -अधिकरणम्)

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः अर्थशास्त्रस्य बोधेन सहैव अर्थशास्त्रस्य वर्तमाने प्रासंगिकता तत्परिचयम्,तस्य गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति।
उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%
सत्रान्तपरीक्षा – 50%
सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

- <u>**विषयान्तर्वस्तु**</u>

1. अर्थशास्त्रस्यसामान्यःपरिचयः
2. कौटिल्यस्यजीवन-परिचयः
3. अर्थशास्त्रेवर्णिताः विषयाः
4. अर्थशास्त्रस्यउपयोगिता
5. विद्याविषयकविचारः
   १. आन्वीक्षकी
   २. त्रयी
   ३. वार्ता
   ४. दण्डनीतिः
6. राज्ञःआदर्शजीवनचर्याविषयकविचारः
7. आमात्य-मन्त्रि-पुरोहित-सेनापतिविचारः
8. गूढपुरुषोत्पतिविषयकविचारः
9. गूढपुरुषस्यप्रणिधि,गूढपुरुषस्यप्रकारश्च (१)स्थायीगूढपुरुषः(२)भ्रमणशीलगूढपुरुषः
10. स्व-परविषयेकृत्याकृत्यपक्षरक्षणम्
11. मन्त्राधिकारः,राजदूतविषयेवर्णनञ्च

12. राज्ञःकर्तव्यानि

सन्दर्भग्रन्थाः-

(१)कौटिलीय-अर्थशास्त्रम्,व्या - .वाचस्पतिगैरोला, चौखम्भाविद्याभवन,वाराणसी

(२)कौटिलीय-अर्थशास्त्रम् (प्रथमअधिकरण),रूपनारायणत्रिपाठी, हंसाप्रकाशनजयपुर ,।

(३)संस्कृतवाङ्मयकाबृहद्इतिहास, आचार्यबलदेवउपाध्यायः, उत्तरप्रदेशसंस्कृतसंस्थान, लखनऊ।

(४)संस्कृतसाहित्यकाइतिहास, प्रीतिप्रभागोयल,राजस्थानीग्रन्थागार, जोधपुर

व्याख्यानयोजना –

व्याख्यानानां संख्या	व्याख्यानानां विषयाः	निर्धारितग्रन्थाः
१-२	अर्थशास्त्रस्यसामान्यःपरिचयः	१, २
३-४	कौटिल्यस्यजीवन-परिचय	३, ४
५-६७-८-९	अर्थशास्त्रेवर्णिताः विषयाः	१, ४
१०-११	अर्थशास्त्रस्यउपयोगिता	१, ३
१२-१३-१४	विद्याविषयकविचारः	१, २
१५-१६	आन्वीक्षकी	१, ४
१७-१८	त्रयी	१, ३, ४
१९-२०	वार्ता	१, ३, ४
२१-२२	दण्डनीतिः	१, ३, ४
२३-२४	राज्ञःआदर्शजीवनचर्याविषयकविचारः	१, ३, ४
२५-२६२७-२८	आमात्य-मन्त्रि-पुरोहित-सेनापतिविचारः	१, ४
२९-३०	गूढपुरुषोत्पतिविषयकविचारः	१, ३, ४
३१-३२	गूढपुरुषस्यप्रणिधि,गूढपुरुषस्यप्रकारश्च (१)स्थायीगूढपुरुषः(२)भ्रमणशीलगूढपुरुषः	१, २
३३-३४	स्व-परविषयेकृत्याकृत्यपक्षरक्षणम्	१, ३, ४
३५-३६-३७	मन्त्राधिकारः,राजदूतविषयेवर्णनञ्च	१, ३, ४
३८-३९-४०	राज्ञःकर्तव्यानि	१, २

स्नातकस्तरे तृतीयसत्रार्धम् {BA Sanskrit (Hons.}

पाठ्यक्रम कूटक्रमाङ्कः–SKT-109

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम्- नीतिशास्त्रम्

श्रेयाङ्काः - 04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिकम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं व्याकरणशास्त्रीयसिद्धान्तद्वारा भाषासिद्धान्तानां रचनात्मकावबोधसम्पादनम्। तथा च व्याकरणस्य सामान्यनियमानां अध्ययनद्वारा संस्कृतभाषायाः शुद्धप्रयोगस्य सामर्थ्यसम्पादनपुरस्सरं संस्कृतवाङ्मयस्य गभीराध्ययने सौकर्यसम्पादनम्।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा	–	25%
सत्रान्तपरीक्षा	–	50%
सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम्	–	25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

पाठ्यक्रमविवरणम् - **नीतिशास्त्रम्**

- **विषयान्तर्वस्तु**

अन्वितिसंख्या **विषयः**

१. चाणक्यनीतिः

- ☞ प्रथमाध्यायः
- ☞ द्वितीयाध्यायः
- ☞ तृतीयाध्यायः
- ☞ चतुर्थाध्याय :
- ☞ पञ्चमाध्यायः
- ☞ षष्ठाध्यायः

२. नीतिशतकम् -

☞ मङ्गलाचरणम्
☞ सम्पूर्ण नीतिशतकम्

सन्दर्भग्रन्थाः -

१. नीतिशतकम्विमलासंस्कृत-हिन्दीटीकाव्याख्यायुक्तःडा.श्रीकृष्णमणित्रिपाठी।चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
२. चाणक्यनीतिदर्पणः, हिन्दीटीकासहितम्, डा.ब्रह्मानन्दःत्रिपाठी,चौखम्बा-सुरभारती-प्रकाशनम्, वाराणसी
३. चाणक्यनीतिदर्पणः ,हिन्दीव्याख्यासहित,सम्प्पादकः - डा.नरेशझा ,चौखम्बा-सुरभारती-प्रकाशन, वाराणसी
४. सुभाषितत्रिशतीभर्तृ,हरिकृता, टीकाकारः - डा.ददनउपाध्यायः, चौखम्बा-सुरभारती-प्रकाशन, वाराणसी
५. प्रीतिप्रभागोयल, संस्कृतसाहित्यकाइतिहास, राजस्थानीग्रन्थागार, जोधपुरम्

व्याख्यानयोजना -

व्याख्यानानां सङ्ख्या	**व्याख्यानानां विषयाः**	**निर्धारितग्रन्थाः**
१,२,३, ४	**चाणक्यनीतिः** प्रथमाध्यायः	१,२,५
५,६, ७,८	द्वितीयाध्यायः	१,२,५
९,१०,११,१२	तृतीयाध्यायः	१,२,५
१३, १४,१५,१६	चतुर्थाध्यायः	१,२,५
१७,१८, १९,२०	पञ्चमाध्यायः	१, २,३
२१,२२, २३,२४	षष्ठाध्यायः	१, २,३
२५,२६,२७, २८	**नीतिशतकम् -** मङ्गलाचरणम्	१, २,३
२९,३०,, ३१,३२, ३३, ३४,३५,३६, ३७,३८, ३९, ४०	सम्पूर्ण नीतिशतकम्	१, २,३

Course Content – B. A . 5th Sanskrit (Hons.)

पाठ्यक्रमः कूटक्रमाङ्कः -SKT115

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् – किरातार्जुनीयम्

श्रेयाः 04 - [एकश्रेयव्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, परियोजनायाः / व्यावहारिककार्यस्य / अनुशिक्षणस्य / शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगतकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिकम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः तात्कालिकजीवनपद्धत्याः वर्तमानकाले उपादेयतायाः बोधेन सहैव राजनीतेः परिचयप्रदानपूर्वकं किरातार्जुनीयस्य गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणां कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

(क) माध्यमिकी परीक्षा – 25%

(ख) सत्रान्तपरीक्षा – 50%

(ग) सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>**विषयान्तर्वस्तु**</u>

अन्वितिसंख्या विषयः होराविभागः

१ कविग्रन्थयोः परिचयः (१०)

- ➢ कविपरिचयः
- ➢ कालः
- ➢ देशः
- ➢ सम्पूर्णकथा-वस्तु
- ➢ मूलकथायां परिवर्तानानि
- ➢ काव्यवैशिष्ट्यम्

२ प्रथमसर्गः (१५)

- ➢ श्लोकव्याख्यानम्

३ द्वितीयसर्गः (१५)

➢ श्लोकव्याख्यानम्

सन्दर्भग्रन्थाः–

१. जनार्दनशास्त्री, भारवि कृत किरातार्जुनीयम्, मोतीलाल बनारसी दासः।
२. समीर शर्मा, मल्लिनाथकृत किरातार्जुनीम्, मोतीलाल बनारसी दासः।
३. M.R KALE (ED.) KIRTARJUIYAM OF BHARVI, MLBD, DELHI.
४. संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास, आचार्य बलदेव उपाध्यायः, उत्तरप्रदेश संस्कृतसंस्थान, लखनऊ।
५. प्रीतिप्रभागोयल, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, (प्रथमखण्डः), राजस्थानी ग्रन्थागार, जोधपुर.
६. बलदेव उपाध्याय, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, शारदा निकेतन वाराणसी
७. उमाशङ्करशर्मा ऋषि, संस्कृत साहित्य का इतिहास, चौखम्बा भारतीय अकेडमी, वाराणसी।
८. M. KRISHNAMACHARYA, HISTORY OF CLASSICAL SANSKRIT LITRATURE, MLBD NEW DELHI.

व्याख्यानयोजना

व्याख्यानसंख्या	व्याख्यानविषयः	निर्धारितपुस्तकानि
१-२	कविपरिचयः	१, ४, ५
३	कालः	२, ६, ७
४	देशश्च	२, ६, ७
५-६	सम्पूर्णकथावस्तु-	१, २, ३
७-८	मूलकथायां परिवर्तानानि	१, ७, ८
९-१०	काव्यवैशिष्ट्यम्	१, २, ३, ६, ७
११-२५	प्रथमसर्गः (श्लोकव्याख्यानम्)	१, २, ३
२६-४०	द्वितीयसर्गः (श्लोकव्याख्यानम्)	१, २, ३

स्नातकस्तरे तृतीयसत्रार्धम् {BA Sanskrit (Hons.}

पाठ्यक्रमः कूटक्रमाङ्कः -SKT116
पाठ्यक्रमस्य नाम - अर्वाचीनसंस्कृससाहित्यम्

श्रेयाङ्काः - 04 [एकः श्रेयाङ्कः व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम् – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं वर्तते यत् शिवराजविजयम् प्रथमनिश्वासः सम्पूर्णकथावस्तुपरिचयः, अथ ऐतिहासिकसन्दर्भञ्च। इतोऽपि विवेकानन्दचरितम् ग्रन्थस्य नवमदशमसर्गयोः सम्पूर्णपरिचयः, स्वामिविवेकानन्दः कथं नानाविधक्लेशान् दूरीकृत्य शिकागोधर्मसभायां सनातनहिन्दुधर्मस्य श्रेष्ठता प्रमाणितम्।

उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%

सत्रान्तपरीक्षा – 50%

सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

शिवराजविजयम्

विभाग- क

- अर्वाचीनसंस्कृतसाहित्यस्य अवधिः
- मुख्यरचनाकारः, मुख्यप्रवृत्तयः, मुख्यविधाः
- अम्बिकादत्तव्यासः – कालः, कृतयः, प्रवृत्तयः, काव्यकला
- अर्वाचीन संस्कृतसाहित्ये शिवराजविजयस्य स्थानम्
- शिवराजविजयम्- प्रथम निश्वासः, सम्पूर्णकथावस्तु , ऐतिहासिकता

विभाग - ख

- कुटीरस्य प्राकृतिकसौन्दर्यवर्णनम्, विप्रबालकयोः पुष्पचयनम्
- उत्थितस्य योगिराजस्य वर्णनम्
- योगिराजस्य आश्रमप्रवेशस्य वर्णनम्
- ब्रह्मचारिणा बालिकायाः उद्धारस्य वर्णनं, यवनद्वारा बालिकायाः अपहरणम्
- मुनिना योगिराजं प्रति वर्तमानभारतस्य स्थितेः वर्णनम्
- महामदद्वारा सोमनाथमन्दिरस्य ध्वंसः , तात्कालिकमहाराष्ट्रदेशस्य वर्णनम्

- गौरसिंहेन यवनयुवकस्य हननम्, मुनेः, गौरसिंहस्य,ब्रह्मचारिणः इत्येषाम् आश्रमप्रवेशस्य वर्णनम्

विवेकानन्दचरितम्

विभाग –ग

१. त्र्यम्बकशास्त्री भण्डारकरः – रचना, प्रवृत्तयः
२. स्वामिविवेकानन्दचरितस्य अर्वाचीन संस्कृतसाहित्ये स्थानम्
३. स्वामिविवेकानन्दचरितम् – नवमसर्गः सम्पूर्ण कथावस्तु, ऐतिहासिकता
४. स्वामिविवेकानन्दचरितम् – दशमसर्गः सम्पूर्ण कथावस्तु, ऐतिहासिकता

विभाग – घ

१. स्वामिविवेकानन्दः मुम्बाइनगरतः जलयाने अमेरिकादेशं प्रति गमनम्
२. यात्रापथे सिङ्गापुरदेशस्य वर्णनम्
३. जापानदेशस्य वर्णनम्
४. चीनदेशस्य वर्णनम्
५. अमेरिकादेशे शिकागो नगरस्य वर्णनम्
६. शिकागोनगरे स्वामि विवेकानन्दस्य काठिन्यम्
७. महिलायाः गृहे आश्रयं स्वीकृतवान्
८. धर्मसभायाः वर्णनम्
९. स्वामिविवेकानन्दस्य भाषणम्

सन्दर्भग्रन्थाः

१. भण्डारकरः, त्र्यम्बकशर्मा, स्वामि विवेकानन्दचरितम्, चौखम्बा संस्कृत सीरिज, वाराणसी, 1973
२. व्यासः, अम्बिकादत्त, शिवराजविजयम्, चौखम्बा संस्कृत सीरिज, वाराणसी

व्याख्यानयोजना

व्याख्यानसंख्या	व्याख्यानविषयः	निर्धारितपुस्तकानि
१	अर्वाचीनसंस्कृतसाहित्यस्य अवधिः	२
२	मुख्यरचनाकारः, मुख्यप्रवृत्तयः, मुख्यविधाः	२
३	अम्बिकादत्तव्यासः – कालः, कृतयः, प्रवृत्तयः, काव्यकला	२
४	अर्वाचीन संस्कृतसाहित्ये शिवराजविजयस्य स्थानम्	२
५	शिवराजविजयम्- प्रथम निश्वासः, सम्पूर्णकथावस्तु , ऐतिहासिकता	२
६-८	कुटीरस्य प्राकृतिकसौन्दर्यवर्णनम्, विप्रबालकयोः पुष्पचयनम्	२
९ - १०	उत्थितः योगिराजस्य वर्णनम्	२
११	योगिराजस्य आश्रमप्रवेशस्य वर्णनम्	२
१२ -१३	ब्रह्मचारिणा बालिकां उद्धारस्य वर्णनम्, यवनद्वारा बालिकाम् अपहरणम्	२
१४- १६	मुनिना योगिराजं वर्तमानभारतस्य स्थितेः वर्णनम्	२
१७ - १८	महामदः द्वारा सोमनाथमन्दिरस्य ध्वंसः, तत्कालिकमहाराष्ट्रदेशस्य वर्णनम्	२
१९ – २०	गौरसिंहेन यवनयुवकस्य हननम्, मुनेः, गौरसिंहस्य,ब्रह्मचारिणः इत्येषाम् आश्रमप्रवेशस्य वर्णनम्	२
२१	त्र्यम्बकशास्त्री भण्डारकरः – रचना, प्रवृत्तयः	१
२२	स्वामि विवेकानन्दचरितस्य अर्वाचीन संस्कृतसाहित्ये स्थानम्	१

२३	स्वामि विवेकानन्दचरितम् – नवमसर्गः सम्पूर्ण कतावस्तु, ऐतिहासिकता	**१**
२४	स्वामि विवेकानन्दचरितम् – दशमसर्गः सम्पूर्ण कतावस्तु, ऐतिहासिकता	**१**
२५	स्वामि विवेकानन्दः मुम्बाइनगरतः जलयाने आमेरिकादेशं प्रति गमनम्	**१**
२६ - २७	यात्रापथे सिङ्गापुरदेशं वर्णनम्	**१**
२८ - २९	जापानदेशं वर्णनम्	**१**
३०	चीनदेशं वर्णनम्	**१**
३१	आमेरिकादेशे शिकागो नगरं वर्णनम्	**१**
३२ – ३३	शिकागोनगरे स्वामि विवेकानन्दस्य काठिन्यम्	**१**
३४	महिलायाः गृहे आश्रयं नीतवान्	**१**
३५	धर्मसभायाः वर्णनम्	**१**
३६- ४०	स्वामि विवेकानन्दस्य भाषणम्	**१**

स्नातकस्तरे तृतीयसत्रार्धम् {BA Sanskrit (Hons.}

पाठ्यक्रम कोड – SKT 117 क्रेडिट (श्रेयाङ्काः) - 4

पाठ्यक्रमनाम - **व्याकरणम् – 2 (लघुसिद्धान्तकौमुदी)**

श्रेयाङ्काः - 04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम् – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं वर्तते गणशः विभिन्नानां धातुरूपाणां परिचयः यथासूत्रं सिद्धिसम्पादनञ्च। तथा च तेषां प्रयोगद्वारा भाषानैपुण्यसम्पादनम्।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%

सत्रान्तपरीक्षा – 50%

सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

विषयान्तर्वस्तु अन्वितिसंख्या विषयः

1. हलन्तपुंलिङ्गम्
2. हलन्तस्त्रीलिङ्गम्
3. हलन्तनपुंसकलिङ्गम्
4. **अव्ययः**
5. **भ्वादिगणः**
6. **अदादिगणः**
7.

सन्दर्भग्रन्थाः -

१ लघुसिद्धान्तकौमुदी, भैमी व्याख्या (भाग १-३) शास्त्री भीमसेन, भैमी प्रकाशन, दिल्ली।

२ वृहद् अनुवाद चन्द्रिका, चक्रधर नौटियाल, मोतीलाल बनारसी दास, नई दिल्ली।

३ लघुसिद्धान्तकौमुदी, गोविन्दाचार्यः, चौखम्बासंस्कृतसंस्थान वाराणसी।

४ लघुसिद्धान्तकौमुदी, शास्त्री धरानन्दः, मूल एवं हिन्दी व्याख्या, मोती लाल बनारसी दास, नई दिल्ली।

व्याख्यानसंख्या	व्याख्यानानां विषयः	निर्धारितग्रन्थाः
१,२,३,४,५,६,७,८,९,१०,११,१२	हलन्तपुल्लिङ्गाः	१,२,३

१३	हलन्तस्त्रीलिङ्गाः	१,३
१४	हलन्तनपुंस्कलिङ्गाः	१,२,३
१५	अव्ययानि	१,३
१६,१७,१८,१९,२०,२१,२२,२३,२४ २५,२६,२७,२८,२९	भ्वादयः	१,२,३,४
३१,३२,३३,३४,३५,३६,३७,३८,३९,४०	अदादयः	१,२,३

स्नातकस्तरे तृतीयसत्रार्धम् {**BA Sanskrit (Hons.**}

पाठ्यक्रम कोड – SKT 122 क्रेडिट (श्रेयाङ्काः)- 4

पाठ्यक्रम नाम - **व्याकरणम् – 3 (लघुसिद्धान्तकौमुदी)** **पूर्णांक 100**

श्रेयाङ्काः - 04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम् – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं वर्तते गणशः विभिन्नानां धातुरूपाणां परिचयः यथासूत्रं सिद्धिसम्पादनञ्च। तथा च तेषां प्रयोगद्वारा भाषानैपुण्यसम्पादनम्। प्रत्ययानां ज्ञानप्रदानञ्च।

उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%

सत्रान्तपरीक्षा – 50%

सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

विषयान्तर्वस्तु **अन्वितिसंख्या विषयः**

1. **गणाः**

जुहोत्यादयः ॥ दिवादयः ॥ स्वादयः ॥ तुदादयः ॥ रुधादयः ॥ तनादयः ॥ क्रयादयः ॥ चुरादयः ॥

2. **प्रक्रियाः**

ण्यन्तप्रक्रिया ॥ सन्नतप्रक्रिया ॥ यङन्तप्रक्रिया ॥ यङ्लुगन्तप्रक्रिया ॥ नामधातवः ॥ कण्ड्वादयः ॥ आत्मनेपदप्रक्रिया ॥ परस्मैपदप्रक्रिया ॥ भावकर्मप्रक्रिया ॥ कर्मकर्तृप्रक्रिया ॥

3. **कृदन्तप्रकरणम्**

कृदन्ते कृत्यप्रक्रिया, पूर्वकृदन्तम्, कृदन्ते उणादयः, उत्तरकृदन्तम्

4. **विभक्त्यर्थाः**

सन्दर्भग्रन्थाः -

१. लघुसिद्धान्तकौमुदी, भैमी व्याख्या (भाग १-३) शास्त्री भीमसेन, भैमी प्रकाशन, दिल्ली।
२. वृहद् अनुवाद चन्द्रिका, चक्रधर नौटियाल, मोतीलाल बनारसी दास, नई दिल्ली।
३. लघुसिद्धान्तकौमुदी, गोविन्दाचार्यः, चौखम्बासंस्कृतसंस्थान वाराणसी।
४. लघुसिद्धान्तकौमुदी, शास्त्री धरानन्दः, मूल एवं हिन्दी व्याख्या, मोती लाल बनारसी दास, नई दिल्ली।

व्याख्यानसंख्या	व्याख्यानानां विषयः	निर्धारितग्रन्थाः
१,२,३,४	जुहोत्यादयः	३,४
५,६	दिवादयः	३,४
७,८	स्वादयः	१,३
९,१०	तुदादयः	१,३
११,१२	रुधादयः	१,३
१३,१४	तनादयः	३,४
१५,१६	क्र्यादयः	१,३
१७	चुरादयः	३,४
१८,१९	ण्यन्तप्रक्रिया	१,३,४
२०	सन्नतप्रक्रिया	३,४
२१	यङन्तप्रक्रिया	३,४
२२	यङ्लुगन्तप्रक्रिया	३,४
२३	नामधातवः	३,४
२४	कण्ड्वादयः	१,३,४
२५	आत्मनेपदप्रक्रिया	१,२,३
२६	परस्मैपदप्रक्रिया	३,४
२७,	भावकर्मप्रक्रिया	३,४
२८	कर्मकर्तृप्रक्रिया	१,३,४
२९,३०	कृदन्ते कृत्यप्रक्रिया	१,२,३
३१,३२,३३,३४	पूर्वकृदन्तम्	१,२,३
३५	कृदन्ते उणादयः	१,२,३४
३६,३७,३८	उत्तरकृदन्तम्	१,३,४
३९,४०	विभक्त्यर्थाः	१,२,३,४

Course Content – B. A . 5th Sanskrit (Hons.)

स्नातकस्तरे पञ्चमायनम्

BA Sanskrit (Hons.)

पाठ्यक्रमः कूटक्रमाङ्कः –SKT136

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् – कथा-साहित्यम्

श्रेयाङ्काः - 04 [एकश्रेयव्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, परियोजनायाः / व्यावहारिककार्यस्य / अनुशिक्षणस्य / शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगतकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिकम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः कथासाहित्यस्य तात्कालिकजीवनपद्धत्याः वर्तमानकाले उपादेयतायाः बोधेन सहैव हितोपदेशस्य परिचयप्रदानपूर्वकं चर्चितानां बिन्दूनां विषये गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणां कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

(घ)	माध्यमिकी परीक्षा –	25%
(ङ)	सत्रान्तपरीक्षा –	50%
(च)	सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –	25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>**विषयान्तर्वस्तु**</u>

अन्वितिसंख्या विषयः होराविभागः

१ संस्कृतकथासाहित्यम् (२०)

- ➢ वैदिककालादारभ्य आधुनिककालं यावत्
- ➢ शुनः शेपाख्यानं, पुराणेषु आख्यानि च
- ➢ रामायणे महाभारते च आख्यानानि
- ➢ नीतिकथा – पञ्चतन्त्रम्, हितोपदेशश्च

- लोककथा – बृहत्कथा, बृहत्कथा, श्लोकसङ्ग्रहः, बृहत्कथामञ्जरी, कथासरित्सागरः, वेतालपञ्चविंशतिका, सिंहासनद्वात्रिंशिका, शुकसप्तति, पुरुषपरीक्षणम्, भोजप्रबन्धः।
- बौद्धकथासाहित्यम् – अवदानशतकम्, दिव्यावदानम्, जातकमाला
- जैनकथासाहित्यम् – उपमितिभवप्रपञ्चकथा, प्रबन्धचिन्तामणिः, प्रबन्धकोशः

२ हितोपदेशः **(२०)**

- मित्रलाभ (चयनितांशः)
- सुहृद्भेदः (चयनितांशः)
- विग्रहः (चयनितांशः)
- सन्धिः (चयनितांशः)

सन्दर्भग्रन्थाः–

१. गुरुप्रसादः, हितोपदेशः, चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम्, नवदेहली
२. आचार्य बलदेव उपाध्यायः, संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास, उत्तरप्रदेश संस्कृतसंस्थान, लखनऊ।
३. प्रीतिप्रभागोयल, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, (प्रथमखण्डः), राजस्थानी ग्रन्थागार, जोधपुर.
४. बलदेव उपाध्याय, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, शारदा निकेतन वाराणसी
५. उमाशङ्करशर्मा ऋषि, संस्कृत साहित्य का इतिहास, चौखम्बा भारतीय अकेडमी, वाराणसी।
६. M. KRISHNAMACHARYA, HISTORY OF CLASSICAL SANSKRIT LITRATURE, MLBD NEW DELHI.

व्याख्यानयोजना

व्याख्यानसंख्या	व्याख्यानविषयः	निर्धारितपुस्तकानि
१	वैदिककालादाराभ्य आधुनिककालं यावत्	२, ३, ४
२-४	शुनः शेपाख्यानं ,पुराणेषु आख्यानि च	२, ३, ४
५-७	रामायणे महाभारते च आख्यानानि	२, ३, ४
८-१०	नीतिकथा – पञ्चतन्त्रम्हितोपदेशश्च ,	२, ३, ४
११-१४	लोककथा – बृहत्कथा ,बृहत्कथा, श्लोकसङ्ग्रहः , ,बृहत्कथामञ्जरी, कथासरित्सागरः ,वेतालपञ्चविंशतिका, सिंहासनद्वात्रिंशिका शुकसप्तति, पुरुषपरीक्षणम्, भोजप्रबन्धः।	२, ३, ४, ५
१५-१७	बौद्धकथासाहित्यम् – अवदानशतकम् , दिव्यावदानम्, जातकमाला	२, ३, ४, ५
१८-२०	जैनकथासाहित्यम् – उपमितिभवप्रपञ्चकथा , प्रबन्धचिन्तामणिः, प्रबन्धकोशः	२, ३, ४, ५
२१-२५	मित्रलाभ (चयनितांशः)	१
२६-३०	सुहृद्भेदः (चयनितांशः)	१
३१-३५	विग्रहः (चयनितांशः)	१
३६-४०	सन्धिः (चयनितांशः)	१

Course Content – B. A . 5th Sanskrit (Hons.)

स्नातकस्तरे पञ्चमायनम्

BA Sanskrit (Hons.)

पाठ्यक्रमः कूटक्रमाङ्कः -SKT185

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् – संस्कृतसाहित्यस्य इतिहासः

श्रेयाङ्काः - 04 [एकश्रेयव्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, परियोजनायाः / व्यावहारिककार्यस्य / अनुशिक्षणस्य / शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगतकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिकम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः श्रीमद्भगवद्गीतायां वर्णितायाः जीवनपद्धत्याः वर्तमानकाले उपादेयतायाः बोधेन सहैव संसविस्तृतसाहित्यस्य परिचयप्रदानपूर्वकं अस्माकं शास्त्रीयपरम्पराणां विषये गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणां कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

(छ) माध्यमिकी परीक्षा – 25%
(ज) सत्रान्तपरीक्षा – 50%
(झ) सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ **विषयान्तर्वस्तु**

अन्वितिसंख्या विषयः होराविभागः

१ दृश्यकाव्यम् (कालः, कृतयः, काव्यकलाः)

(१)

- भासः
- कालिदासः
- अश्वघोषः

- विशाखदत्तः
- हर्षः
- भवभूतिः
- भट्टनारायणप्रभृतयः

२ महाकाव्यम् (कालः, कृतयः, काव्यकलाः)

(१०)

- कालिदासः
- अश्वघोषः
- भारविः
- भट्टिः
- कुमारदासः
- माघः
- श्रीहर्षप्रभृतयः

३ गद्यकाव्यम् (कालः, कृतयः, काव्यकलाः)

(६)

- सुबन्धुः
- दण्डी
- बाणभट्टप्रभृतयः

४ ऐतिहासिककाव्यम् (कालः, कृतयः, काव्यकलाः)

(६)

- कल्हणः
- बिल्हणः
- पद्मगुप्तप्रभृतयः

५ चम्पूकाव्यम् (५)

- त्रिविक्रमभट्टः
- राजशेखरः
- अनन्तभट्टादयः

६ मुक्तकाव्यम् (४)

- भर्तृहरिः (शतकत्रयम्)
- अमरुकः(शतकम्)

सन्दर्भग्रन्थाः–

१. आचार्य बलदेव उपाध्यायः, संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास, उत्तरप्रदेश संस्कृतसंस्थान, लखनऊ।
२. प्रीतिप्रभागोयल, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, (प्रथमखण्डः), राजस्थानी ग्रन्थागार, जोधपुर.
३. बलदेव उपाध्याय, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, शारदा निकेतन वाराणसी
४. उमाशङ्करशर्मा ऋषि, संस्कृत साहित्य का इतिहास, चौखम्बा भारतीय अकेडमी, वाराणसी।

५. M. KRISHNAMACHARYA, HISTORY OF CLASSICAL SANSKRIT LITRATURE, MLBD NEW DELHI.

व्याख्यानयोजना

व्याख्यानसंख्या	व्याख्यानविषयः	निर्धारितपुस्तकानि
१	भासः	१, ४
२-३	कालिदासः, अश्वघोषश्च	१, ३, ४
४-५-६	विशाखदत्तः, हर्षः, भवभूतिः	१, ४
७-८-९	भट्टनारायणप्रभृतयः	१, ४
१०-११-१२-१३	कालिदासः, अश्वघोषः च	१, ४, ५
१४-१५-१६	भारविः, भट्टिः च	३, ४
१७-१८	कुमारदासः माघः च	१, ४
१९-२०	श्रीहर्षप्रभृतयः	२, ३, ५
२१-२२	सुबन्धुः	२,४
२३-२४	दण्डी	१, ४
२५-२६	बाणभट्टप्रभृतयः	१, २
२७-२८	कलहणः	३,४
२९-३०	बिल्हणः	१, ४
३१-३२	पद्मगुप्तप्रभृतयः	२, ३
३३-३४-३५	त्रिविक्रमभट्टः, राजशेखरः	१, ४
३६-३७	अनन्तभट्टादयः	१, ३
३८-३९	भर्तृहरिः	१, ३
४०	अमरूकः	१, ३

स्नातकस्तरे पञ्चमसत्रार्धम्

BA Sanskrit (Hons.)

पाठ्यक्रम कूटक्रमाङ्कः –SKT186

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् -भारतीयदर्शनस्य रूपरेखा

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम् , प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम् , अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगतकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य /वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः दर्शनस्य वर्तमानकाले उपादेयतायाः बोधेन सहैव दर्शनस्य अत्यन्तं विस्तृतपरिचयप्रदानपूर्वकम् अस्माकं दर्शनस्यपरम्पराणां विषये गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति ।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणां कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति । कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते ।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%
सत्रान्तपरीक्षा – 50%
सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

- **<u>विषयान्तर्वस्तु</u>**

अन्वितिसंख्या	**विषयः**	**होराविभागः**
१	**दर्शनम्: अर्थ एवं स्वरूपम्**	**(१०)**

- दर्शनशब्दस्य अर्थः,व्युत्पत्तिः
- दर्शनस्य परिभाषा एवं स्वरूपम्
- भारतीयदर्शनम्
- भारतीयदर्शनस्य प्रतिपाद्य-विषयः
- भारतीयदर्शस्य विकासयात्रा

२	**दर्शनस्य भेदाः- १**	**(१०)**

- आस्तिक-दर्शनम्-
- न्याय-दर्शनस्य परिचयः

- न्यायदर्शनस्य प्रतिपाद्यविषयः,ग्रन्थाः च
- वैशेषिक-दर्शनस्य परिचयः
- वैशेषिकदर्शनस्य प्रतिपाद्यविषयः,ग्रन्थाः च
- सांख्यस्य-परिचयः,प्रतिपाद्यविषयः ग्रन्थाः च

३ दर्शनस्य भेदाः- २ (१०)

- योगस्य परिचयः
- योगदर्शनस्य प्रतिपाद्यविषयः,ग्रन्थाः च
- पूर्व-मींमासापरिचयः
- उतर-मींमासा

४ नास्तिक-दर्शनानि (१०)

- चार्वाक-दर्शनम्
- जैन-दर्शनम्
- बौद्धदर्शनम्-(वैभाषिक,सौत्रान्तिक,योगाचार,माध्यामिक)

सन्दर्भग्रन्थाः–

१. भारतीय दर्शन एवं संस्कृति, व्याख्याकार, डा.ईश्वर चन्द्र, -विश्वभारती पब्लिकेंशन दिल्ली, ११०००२।
२. भारतीय दर्शन एवं संस्कृति ,डा.श्रीकृष्ण औझा विश्वभारती पब्लिकेंशन दिल्ली, ११०००२।
३. भारतीय-दर्शन में परिवर्तन का स्वरूप , डा.मन्जू,ईस्टर्न बुक लिन्कर्स नई दिल्ली-११०००७.
४. भारतीय दर्शन, लेखकः - डा.जगदीशचन्द्र मिश्र, चौखम्बा सुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।

. **व्याख्यानयोजना**

व्याख्यानसंख्या	व्याख्यानविषयः	निर्धारितपुस्तकानि
१	दर्शनम्: अर्थ एवं स्वरूपम्, दर्शनशब्दस्य अर्थः,व्युत्पत्तिः	१, २, ३
२-३	दर्शनस्य परिभाषा एवं स्वरूपम्,भारतीयदर्शनम्	१, २, ३
४-५-६-७-८	भारतीयदर्शनस्य प्रतिपाद्य-विषयः भारतीयदर्शस्य विकासयात्रा	१, २, ३,४
९-१०-११-१२	आस्तिक-दर्शनानि-न्याय-दर्शनस्य परिचयः	१, २, ३
१३-१४	न्यायदर्शनस्य प्रतिपाद्यविषयः,ग्रन्थाः च	१, २, ४
१५-१६	वैशेषिक-दर्शनस्य परिचयः वैशेषिकदर्शनस्य प्रतिपाद्यविषयः,ग्रन्थाः	१, २, ४
१७-१८	सांख्यस्य-परिचयः,प्रतिपाद्यविषयः ग्रन्थाः च	१,२,३,४
१९-२०	योगस्य परिचयः	१,२,३,४
२१-२२-२३-२४	योगदर्शनस्य प्रतिपाद्यविषयः,ग्रन्थाः च	१, ३

२५-२६-२७-२८	पूर्व-मींमासापरिचय: उतर-मींमासा	१,२,३,४
२९-३०	चार्वाक-दर्शनम् जैन-दर्शनम्	१,२,३,४
३१-३२	बौद्धदर्शनस्य परिचयः-	१,२,३,४
३३-३४	वैभाषिक	१,२,३,४
३५-३६-३७	सौत्रान्तिक	१,२,३,४
३७,३८	योगाचार	१,२,३,४
३९,४०	माध्यामिक	१,२,३,४

स्नातकस्तरे प्रथमं सत्रार्धम् {BA Sanskrit (Hons.}

विषय - संस्कृतवाङ्मये नैतिकमूल्यानि   Credit - 02

SKT – 210   पाठ्यक्रमः(Course Content)

श्रेयाङ्काः - 02   [एकश्रेयाङ्कव्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगतकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिकम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम् –छात्रेभ्यः रामायणादौ प्रतिपादितानां सत्यादीनां नैतिकमूल्यानां परिचयप्रदानम्।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा –   25%
सत्रान्तपरीक्षा   –   50%
सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम्   –   5%
- गृहकार्यम्   -   5%
- कक्षापरीक्षा   –   10%
- कक्षाप्रस्तुतिः   –   5%

संस्कृतवाङ्मये नैतिकमूल्यानि

१. नैतिकमूल्यानि – अहिंसा, सत्यम्, अभयम् , अस्तेयः, अपरिग्रहः, तपः, दया, अक्रोधः, त्यागः, दानम्, मार्दवम्, क्षमा, शौचः, सन्तोषः, अद्रोहः, दैवीसम्पद्।
२. योगसूत्रम् – यमाः, नियमाश्च।
३. रामायणम् – रामस्य सत्यनिष्ठता – अयोध्याकाण्डम् (109.1- 22) , सीतया अहिंसादिनां साग्रहं प्रतिपादनम् – अरण्यकाण्डम् (9.1-26)
४. श्रीमद्भगद्गीतायाः दैवासुरसम्पद्विभागयोगः (16.1 – 24)

सन्दर्भग्रन्थसूची –

१. श्रीमद्वाल्मीकिरामायणम् , गीताप्रेस, गोरकपुर्
२. श्रीमद्भग्वद्गीता (शाङ्करभाष्यम्) , गीताप्रेस, गोरखपुर्
३. योगसूत्रम्- हरिहरानन्दः आरण्यक, मोतिलाल वनारसीदास, नइ दिल्ली

व्याख्यानयोजना

व्याख्यानसंख्या	व्याख्यानविषयः	निर्धारितपुस्तकानि
१- ३	नैतिकमूल्यानि – अहिंसा, सत्यम्, अभयम् , अस्तेयः, अपरिग्रहः, तपः, दया, अक्रोधः, त्यागः, दानम्, मार्दवम्, क्षमा, शौचः, सन्तोषः, अद्रोहः, दैवीसम्पद्	१,२,३
४ - ५	योगसूत्रम् – यमाः, नियमाश्च	३
६ - १०	रामायणम् – रामस्य सत्यनिष्ठता – अयोध्याकाण्डम् (109.1- 22)	१
११ - १५	सीतया अहिंसादिनां साग्रहं प्रतिपादनम् – अरण्यकाण्डम् (9.1-26)	१
१६ - २०	श्रीमद्भग्वद्गीतायाः दैवासुरसम्पद्विभागयोगः (16.1 – 24)	२

स्नातकोत्तरकक्ष्यायाः प्रथमसत्रार्द्धस्य विषयान्तर्वस्तु

पाठ्यक्रम कूटक्रमाङ्कः –SKT301

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् -भाषासम्प्रेषणम्

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि –पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्राणां संस्कृतभाषया शुद्धरूपेण सम्भाषणस्य लेखनस्य च योग्यतासम्पादनेन सहैव तेषां स्मृतौ संस्कृतशब्दभण्डाराभिवृद्धिसम्पादनम् वर्तते येन शास्त्राध्ययने लाभसम्पादनम् अन्यभाषासाहित्यस्य अनुवादक्षमतायाः च अभिवर्धनं भविष्यति।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%
सत्रान्तपरीक्षा – 50%
सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>विषयान्तर्वस्तु</u>

अन्वितिसंख्या विषयः होराविभागः

१ संज्ञापद-क्रियापद-विशिष्टज्ञानम् (६)

☞ सुबन्तेषु रूपशुद्धिः ३
☞ सर्वेषां गणानां क्रियापदाभ्यासः ३

२ वाच्यपरिवर्तनम् (७)

☞ लोटलकारे वाच्यपरिवर्तनाभ्यासः १
☞ लृट्लकारे वाच्यपरिवर्तनाभ्यासः १
☞ लङ्लकारे वाच्यपरिवर्तनाभ्यासः २
☞ विधिलिङ्लकारे वाच्यपरिवर्तनाभ्यासः २
☞ क्तवतु-प्रत्ययान्तानांवाच्यपरिवर्तनाभ्यासः १

३ संख्याप्रयोगः (४)

- ☞ संख्यानां वचनव्यवस्था १
- ☞ संख्यानां नियतलिङ्गत्वम् १
- ☞ पूरणार्थाः संख्याः १
- ☞ संख्यासु सुचः कृत्वसुचः च प्रयोगः १

४ क्रियापदेषु विशेषाभ्यासः (६)

- ☞ ण्यन्तप्रक्रिया २
- ☞ सन्नन्तप्रक्रिया २
- ☞ यङ्न्तप्रक्रिया २

५ विशिष्टाः ज्ञेयविषयाः (१०)

- ☞ णत्वव्यवस्था २
- ☞ स्त्रीप्रत्ययाः (ङीप्-ङीष्-टाप्) २
- ☞ मतुप् इनिः ण्वुल् तृच् प्रत्ययाः च २
- ☞ ठक् त्व तल् प्रत्ययाः च २
- ☞ क्तिन् ल्युट् यत् प्रत्ययाः च २

५ भाषान्तराणां संस्कृतानुवादाभ्यासः (७)

सन्दर्भग्रन्थाः–

- ➢ बृहद् अनुवाद चन्द्रिका, चक्रधरनौटियाल हंस, मोतीलाल बनारसी दास, दिल्ली।
- ➢ प्रयोगविस्तरः, जनार्दनहेगडे, संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु।
- ➢ रूपशुद्धिः, जनार्दनहेगडे, संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु।
- ➢ रूपचन्द्रिका, ब्रह्मानन्दत्रिपाठी, चौखम्बा सुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी, २०१४।
- ➢ प्रौढरचनानुवादकौमुदी, कपिल देव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी, २०११
- ➢ भाषाप्रवेशः भाग १, संस्कृतभारती, नई दिल्ली।
- ➢ शुद्धिकौमुदी, जनार्दन हेगडे, संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु।
- ➢ भाषापाकः, जनार्दन हेगडे, संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु।
- ➢ बृहद्धातुकुसुमाकरः, पं हरेकान्त मिश्रः, चौखम्बा सुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी
- ➢ आङ्गल-संस्कृत-शब्दकोषः, संस्कृतभारती

व्याख्यानानां योजना –

व्याख्यानानां सङ्ख्या	व्याख्यानानां विषयाः	निर्धारितग्रन्थाः
१,२,३	सुबन्तेषु रूपशुद्धिः	१,२,३
४,५,६	सर्वेषां गणानां क्रियापदाभ्यासः	१,२,३
७	लोटलकारे वाच्यपरिवर्तनाभ्यासः	२,३,९
८	लृट्लकारे वाच्यपरिवर्तनाभ्यासः	२,३,९
९,१०	लङ्लकारे वाच्यपरिवर्तनाभ्यासः	२,३,९

११,१२	विधिलिङ्लकारे वाच्यपरिवर्तनाभ्यासः	२,३,९
१३	क्तवतु-प्रत्ययान्तानांवाच्यपरिवर्तनाभ्यासः	१,२,३
१४	संख्यानां वचनव्यवस्था	४,५,७
१५	संख्यानां नियतलिङ्गत्वम्	४,५,७
१६	पूरणार्थाः संख्याः	४,५,७
१७	संख्यासु सुचः कृत्वसुचः च प्रयोगः	४,५,७
१८,१९	ण्यन्तप्रक्रिया	१,५,९
२०,२१	सन्नन्तप्रक्रिया	१,५,९
२२,२३	यङ्न्तप्रक्रिया	१,५,९
२४,२५	णत्वव्यवस्था	१,५,९
२६,२७	स्त्रीप्रत्ययाः (ङीप्-ङीष्-टाप्)	१२,१३
२८,२९	मतुप् इनिः ण्वुल् तृच् प्रत्ययाः च	१,५,८
३०,३१	ठक् त्व तल् प्रत्ययाः च	१,५,८
३२,३३	क्तिन् ल्युट् यत् प्रत्ययाः च	१,२,९
३४,३५, ३६,३७ ३८,३९,४०	भाषान्तराणां संस्कृतानुवादाभ्यासः	४,६,८,१०

स्नातकोत्तरकक्ष्यायाः प्रथमसत्रार्द्धस्य विषयान्तर्वस्तु

पाठ्यक्रम कूटक्रमाङ्कः–SKT302

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् -वेदसंहिता साहित्यञ्च

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं च भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि –पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः वेदेषु विद्यमानं वैज्ञानिकविषयाणां अवबोधेन सहैव वैदिककालीनसंस्कृतेः आधुनिककाले उपादेयतायाः ज्ञानसम्पादनं तथा च संस्कृतवाङ्मयस्य अत्यन्तं विस्तृतवैदिकसाहित्यस्य परिचयप्रदानपूर्वकं अस्माकं शास्त्रीयपरम्पराणां विषये अनुसन्धानाय विश्लेषणाय च नवीनमार्गाणां सर्जनम् ।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति । कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते ।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%
सत्रान्तपरीक्षा – 50%
सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>विषयान्तर्वस्तु</u>

अन्वितिसंख्या विषयः होराविभागः

१. **वेदाः** (६)
- ☞ परिचयः १
- ☞ वेदानाम् उत्पत्तिः वैज्ञानिकता च १
- ☞ उपलभ्यमानवेदराशिः १
- ☞ वेदभाष्यकाराः (सायणः, दयानन्दः, महीधरादयः) १
- ☞ वेदाङ्गानि २

२. **संहिताः (कतिपयसूक्तानि)** (१०)
- ☞ अग्निः, सूर्यः, विष्णुः, इन्द्रः, पुरुषः ४
- ☞ हिरण्यगर्भः,सवितृ, बृहस्पतिः, पर्जन्यः, मरुत्, ४

- ☞ शिवसङ्कल्पः, पृथिवीसूक्तम् (भूमिः) २

३. **ब्राह्मणाः आरण्यकाश्च (१४)**

- ☞ ब्राह्मणानां सामान्यलक्षणानि अवधारणाः च २
- ☞ आरण्यकानां सामान्यलक्षणानि अवधारणाः च २
- ☞ ऐतरेयः, शांखायनः, बृहदारण्यकः, शतपथः ३
- ☞ तैत्तिरीयः, तवल्कारः, छान्दोग्यः, मैत्रायणी ३
- ☞ पञ्च महायज्ञाः २
- ☞ दर्शपौर्णमासयज्ञः २

४. **ईशोपनिषद् (८)**

- ☞ उपनिषत्सु विषयगत-अवधारणाः २
- ☞ **ईश-कठ-केन-बृहदारण्यक-तैत्तिरीय**-इत्यादीनाम् उपनिषदां संक्षिप्त-परिचयः। ६

५. **आख्यानम (२)**

- ☞ शुनःशेप-आख्यानम् (हरिश्चन्द्रोपाख्यानम्) १
- ☞ वाङ्मनस्-आख्यानम् १

सन्दर्भ-ग्रन्थाः -

- ➢ संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास, आचार्य बलदेव उपाध्यायः, उत्तरप्रदेश संस्कृतसंस्थान, लखनऊ।
- ➢ वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः, आचार्यजगदीशचन्द्रमिश्रः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
- ➢ प्रीतिप्रभागोयल, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, (प्रथमखण्डः), राजस्थानी ग्रन्थागार, जोधपुर.
- ➢ रमाशङ्करत्रिपाठी, वैदिक साहित्य और संस्कृति, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, वाराणसी, २०१२
- ➢ बलदेव उपाध्याय, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, शारदा निकेतन वाराणसी
- ➢ उपनिषद् अङ्क, 'कल्याण' गीताप्रैस गोरखपुर, उत्तरप्रदेश।
- ➢ शशिप्रभाकुमार, वैदिक विमर्श, जे.पी पब्लिशिंग हाउस, दिल्ली, १९९६
- ➢ वेदाङ्गेतिहासः, नरेश झा, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
- ➢ शिक्षादिवेदषडाङ्गानि, सम्पादकः – वासुदेवशर्मा, चौखम्बा सुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
- ➢ वेदाङ्गज्योतिषम्, लगधाचार्यप्रणीतम्, व्याख्याकारः- शिवराजकौण्डिन्यायन , चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
- ➢ A.B. Keith, History of Sanskrit literature, also Hindi translation, MLBD, Delhi (हिन्दी अनुवाद , मंगलदेवशास्त्री, मोतीलालबनारसीदास, दिल्ली)
- ➢ उपनिषत् रहस्य, महात्मा नारायणस्वामी, विजयकुमार गोविन्दराम हासानन्द, नई दिल्ली
- ➢ ईशादि नौ उपनिषत्, शाङ्कर-व्याख्यान, गीताप्रेस् – गोरखपुर

व्याख्यानानां योजना -

व्याख्यानानां सङ्ख्या	व्याख्यानानां विषयाः	निर्धारितग्रन्थाः
१	परिचयः	१,३,५
२	वेदानाम् उत्पत्तिः वैज्ञानिकता च	३,५
३	उपलभ्यमानवेदराशिः	१,३,५

४	वेदभाष्यकाराः (सायणः, दयानन्दः, महीधरादयः)	३,५
५-६	वेदाङ्गानि	१,३,८
७-८-९-१०	अग्निः, सूर्यः, विष्णुः, इन्द्रः, पुरुषः,	२,७,११
११-१२-१३-१४	हिरण्यगर्भः,सवितृ, बृहस्पतिः, पर्जन्यः, मरुत्,	२,७,११
१५-१६	शिवसङ्कल्पः, पृथिवीसूक्तम् (भूमिः)	२,७,११
१७-१८	ब्राह्मणानां सामान्यलक्षणानि अवधारणाः च	९,१०,१२
१९-२०	आरण्यकानां सामान्यलक्षणानि अवधारणाः च	९,१०,१२
२१-२२-२३	ऐतरेयः, शांखायनः, बृहदारण्यकः, शतपथः	१०,१२
२४-२५-२६	तैत्तिरीयः, तवल्कारः, छान्दोग्यः, मैत्रायणी	९,१०,१२
२७-२८	पञ्च महायज्ञाः	४,६
२९-३०	दर्शपौर्णमासयज्ञः	४,६
३१-३२	उपनिषत्सु विषयगत-अवधारणाः	१२,१३
३३-३४-३५-३६-३७-३८	**ईश-कठ-केन-बृहदारण्यक-तैत्तिरीय**-इत्यादीनाम् उपनिषदां संक्षिप्त-परिचयः।	१२,१३
३९	शुनःशेप-आख्यानम् (हरिश्चन्द्रोपाख्यानम्)	१,५,८
४०	वाङ्मनस्-आख्यानम्	१,५,८

स्नातकोत्तरकक्ष्यायाः प्रथमसत्रार्द्धस्य विषयान्तर्वस्तु

पाठ्यक्रम कूटक्रमाङ्कः–SKT 303

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम्- व्याकरणम् भाषाविज्ञानञ्च

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिकम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं व्याकरणशास्त्रीयसिद्धान्तद्वारा भाषासिद्धान्तानां रचनात्मकावबोधसम्पादनम्। तथा च व्याकरणस्य सामान्यनियमानां अध्ययनद्वारा संस्कृतभाषायाः शुद्धप्रयोगस्य सामर्थ्यसम्पादनपुरस्सरं संस्कृतवाङ्मयस्य गभीराध्ययने सौकर्यसम्पादनम्।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%

सत्रान्तपरीक्षा – 50%

सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>विषयान्तर्वस्तु</u>

अन्वितिसंख्या विषयः होराविभागः

१ निरुक्तम् प्रथमोऽध्यायः (६)

२ निरुक्तम् द्वितीयोऽध्यायः सप्तमोऽध्यायश्च (१४)

३ कारकम् (१०)

- ☞ कर्ता-कर्म-करणानि ४
- ☞ सम्प्रदान-अपादाने ३
- ☞ अधिकरण- प्रातिपदिकार्थाः ३

४भाषाविज्ञानम् (१०)

- ☞ भाषायाः निर्वचनम्, भाषायाः वर्गीकरणम्, वाक्यविज्ञानम् च। ३
- ☞ रूपविज्ञानम्, अर्थविज्ञानम्, ध्वनिविज्ञानम् च। ३
- ☞ शब्दविज्ञानम्, भाषाध्ययनक्षेत्रम्, भाषाध्ययनपद्धतयः। २

☞ भाषाविज्ञानस्य इतिहासः, लिपिः। १
☞ सादृश्यम्, आधारसिद्धान्तः, शब्दसमूहपरिवर्तनम् च। १

सन्दर्भ-ग्रन्थाः–

- निरुक्तम्, छज्जुरामशास्त्री, मेहरचन्दलक्ष्मणदासः अध्यक्षसंस्कृत-पुस्तकालयः, दरियागञ्जदिल्ली, १९८४
- लघुसिद्धान्तकौमुदी, वरदराजप्रणीता, व्याख्याता – गोविन्दप्रसादशर्मा, चौखम्बा सुरभारतीप्रकाशनम्।
- वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, बालमनोरमा तत्त्वबोधिनी च, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।
- कारकम्, जि.महाबलेश्वरभट्टः, संस्कृतभारती - बेंगळूरु
- सन्धिः, जि.महाबलेश्वरभट्टः, संस्कृतभारती - बेंगळूरु
- संस्कृतभाषाविज्ञानम्, चक्रवर्ती श्रीरामाधीन-चतुर्वेदी, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।
- संस्कृत भाषा का इतिहास, प्रो. डी. डी. शर्मा, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।
- भाषाविज्ञानम्, भोलानाथतिवारी, किताब महल – इलाहाबाद

व्याख्यानयोजना -

व्याख्यानानां सङ्ख्या	व्याख्यानानां विषयाः	निर्धारितग्रन्थाः
१-६	निरुक्तम् प्रथमोऽध्यायः	१
६-१४	निरुक्तम् द्वितीयोऽध्यायः	१
१४-२०	निरुक्तम् सप्तमोऽध्यायः	१
२१,२२, २३,२४	कर्ता-कर्म-करणानि	१, २,४
२५,२६,२७	सम्प्रदान-अपादाने	१, २,४
२८,२९,३०	अधिकरण- प्रातिपदिकार्थाः	१, २,४
३१,३२,३३	भाषायाः निर्वचनम्, भाषायाः वर्गीकरणम्, वाक्यविज्ञानम् च	६.७.८
३४,३५,३६	रूपविज्ञानम्, अर्थविज्ञानम्, ध्वनिविज्ञानम् च	६.७.८
३७,३८	शब्दविज्ञानम्, भाषाध्ययनक्षेत्रम्, भाषाध्ययनपद्धतयः	६.७.८
३९	भाषाविज्ञानस्य इतिहासः, लिपिः	६.७.८
४०	सादृश्यम्, आधारसिद्धान्तः, शब्दसमूहपरिवर्तनम् च	६.७.८

स्नातकोत्तरकक्ष्यायाः प्रथमसत्रार्द्धस्य विषयान्तर्वस्तु

पाठ्यक्रमस्य कूटक्रमाङ्कः-SKT304

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम्– संस्कृतनाटकम् (उत्तररामचरितम्, मुद्राराक्षसञ्च)

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः नाट्यशास्त्रस्य परिचयेन सह अस्मत्पूर्वजानां नाट्यकाराणां नाटकरचनाशैल्याः ज्ञानप्रदानम्, नूतननाटककाव्यादिसर्जनकौशलस्य विकाससम्पादनेन नाट्यशास्त्रीयतत्त्वानां च परिचयप्रदानेन सहैव संस्कृतवाङ्मयस्य अत्यन्तं विस्तृतनाट्यसाहित्यस्य परिचयप्रदानपूर्वकं अस्माकं नाट्यशास्त्रीयपरम्पराणां विषये गभीराध्ययनाय अवसरप्रदानमस्ति।

उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

१. माध्यमिकी परीक्षा – 25%
२. सत्रान्तपरीक्षा – 50%
३. सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 25%
- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

<u>विषयान्तर्वस्तु</u>

अन्वितिसंख्या विषयः होराविभागः

१ उत्तररामचरितम् **(८)**

☞ भवभूतेः वंशस्य कृतीनां च परिचयः १
☞ प्रथमसर्गः (चित्रदर्शनम्) प्रस्तावना २
☞ अष्टावक्रागमनम् सम्भाषणं चित्रदर्शनञ्च ३
☞ लोकापवादश्रवणम्, रामस्य मूर्च्छा सीतानिर्वासनञ्च २

२ उत्तररामचरितम् (द्वितीयोऽङ्कः) (**६)**

☞ विषकम्भकम् (वनदेवता-आत्रेयी-वासन्तीसंवादः) १
☞ श्रीरामशम्बूकसंवादः ३
☞ अगस्त्याश्रमं प्रति श्रीरामस्य प्रस्थानम्, पूर्ववृत्तस्मरणञ्च २

३ उत्तररामचरितम् (तृतीयोऽङ्कः)   (६)

☞ मुरला-तमसा-सीतासंवादः   २

☞ श्रीराम-वासन्तीसंवादः   ४

४ मुद्राराक्षसम् (प्रथमोऽङ्कः)   (८)

☞ प्रस्तावना   ३

☞ चाणक्य-शिष्य-चरसंवादः   ३

☞ चाणक्य-चन्दनदाससंवादः   २

५ मुद्राराक्षसम् (राक्षसविचारनामकः द्वितीयोऽङ्कः) (७)

☞ आहितुण्डिक-राक्षस-पुरुषसंवादः   ३

☞ राक्षस-विराधगुप्तसंवादः   ३

☞ शकटदास-राक्षस-सिद्धार्थकादिसंवादः   १

६ मुद्राराक्षसम् (कृतककलहनामकः तृतीयोऽङ्कः) (५)

राज्ञः कञ्चुक्या संवादः   २

राजा-चाणक्य-कञ्चुकीसंवादः   ३

सन्दर्भग्रन्थाः -

१. उत्तररामचरितम्, व्याख्याकारः – आनन्दस्वरूपः, मोतीलालबनारसीदास, दिल्ली, २००२
२. उत्तररामचरितम्, रमासंस्कृतव्याख्यासहितम्, डा.रमाकान्तत्रिपाठी, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी
३. मुद्राराक्षसनाट्कम्, व्याख्याकारः- जगदीशचन्द्र मिश्र, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
४. मुद्राराक्षसनाटकम्, व्याख्याकारः – परमेश्वरदीन पाण्डेय एवं श्री अवनिकुमारपाण्डेय, चौखम्बा सुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
५. संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास, आचार्य बलदेव उपाध्यायः, उत्तरप्रदेश संस्कृतसंस्थान, लखनऊ।
६. बलदेव उपाध्याय, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, शारदा निकेतन वाराणसी
७. प्रीतिप्रभागोयल, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, राजस्थानी ग्रन्थागार, जोधपुर.
८. नाट्यशास्त्रीयप्रयोगविज्ञानम्, डा. रामजी उपाध्याय, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
९. प्राचीनसंस्कृतनाटक, रामजी उपाध्यायः, चौखम्बा सुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।

व्याख्यानयोजना –

व्याख्यानानां संख्या	व्याख्यानानां विषयाः	निर्धारितग्रन्थाः
१	भवभूतेः वंशस्य कृतीनां च परिचयः	१, ५, ७
२-३	**उत्तररामचरितम् (चित्रदर्शननामकः प्रथमसर्गः)** प्रस्तावना	१, २
४-५-६	अष्टावक्रागमनम् सम्भाषणं चित्रदर्शनञ्च	१, २
७-८	लोकापवादश्रवणम्, रामस्य मूर्च्छा च सीतानिर्वासनम्	१, २
९	**उत्तररामचरितम् (द्वितीयोङ्कः)** विषकम्भकम् (वनदेवता-आत्रेयी-वासन्तीसंवादः	१, २
१०-११-१२	श्रीरामशम्बूकसंवादः	१, २
१३-१४	अगस्त्याश्रमं प्रति श्रीरामस्य प्रस्थानम्, पूर्ववृत्तस्मरणञ्च	१, २
१५-१६	**उत्तररामचरितम् (तृतीयोङ्कः)** मुरला-तमसा-सीतासंवादः	१, २
१७-१८-१९-२०	श्रीराम-वासन्तीसंवादः	१, २

२१-२२-२३	**मुद्राराक्षसम् (प्रथमोऽङ्कः)** लेखकपरिचयः, प्रस्तावना च	३, ४, ५, ७
२४-२५-२६	चाणक्य-शिष्य-चरसंवादः	३, ४
२७-२८	चाणक्य-चन्दनदाससंवादः	३, ४
२९-३०-३१	**मुद्राराक्षसम् (राक्षसविचारनामकः द्वितीयोऽङ्कः)** आहितुण्डिक-राक्षस-पुरुषसंवादः	३, ४
३२-३३-३४	राक्षस-विराधगुप्तसंवादः	३, ४
३५	शकटदास-राक्षस-सिद्धार्थकादिसंवादः	३, ४
३६-३७	**मुद्राराक्षसम् (कृतककलहनामकः तृतीयोऽङ्कः)** राज्ञः कञ्चुक्या संवादः	३, ४
३८-३९-४०	राजा-चाणक्य-कञ्चुकीसंवादः	३, ४

स्नातकोत्तरकक्ष्यायाः तृतीयसत्रार्द्धस्य विषयान्तर्वस्तु

पाठ्यक्रमस्य कूटक्रमाङ्कः-SKT308
पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम्– संस्कृतकथासाहित्यम्(दशकुमारचरितम्)

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः नाट्यशास्त्रस्य परिचयेन सह अस्मत्पूर्वजानां नाट्यकाराणां नाटकरचनाशैल्याः ज्ञानप्रदानम्, नूतननाटक गद्यकाव्यादिसर्जनकौशलस्य विकाससम्पादनेन च परिचयप्रदानेन सहैव संस्कृतवाङ्मयस्य अत्यन्तं विस्तृत कथासाहित्यस्य परिचयप्रदानपूर्वकं अस्माकं नाट्यशास्त्रीयपरम्पराणां विषये गभीराध्ययनाय अवसरप्रदानमस्ति।

उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%

सत्रान्तपरीक्षा – 50%

सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>विषयान्तर्वस्तु</u>

अन्वितिसंख्या विषयः होराविभागः

दशकुमारचरितम् (पूर्वपीठिका)

- ☞ प्रथमः उच्छवासः (कुमारोत्पत्तिः) १
- ☞ द्वितीयः उच्छवासः(द्विजोपकृतिः) २
- ☞ तृतीयः उच्छवासः(सोमदत्तचरितम्) ३
- ☞ चतुर्थः उच्छवासः(पुष्पोद्भवचरितम्) २
- ☞ पञ्चमः उच्छवासः(अवन्तिसुन्दरीपरिणयः) २

२ **मुख्यकथा** (६)

- ☞ प्रथमः उच्छवासः (राजवाहनस्यचरितम्) १

☞ सप्तमोच्छवासः (मन्त्रगुप्तस्यचरितम्) ३

☞ अष्टमोच्छवासः (विश्रुतस्यचरितम्) २

सन्दर्भग्रन्थाः -

१. दशकुमारचरितम्, पदचन्द्रिका-भूषण-लघुदीपिका व्याख्या, सम्पादकः –नारायणरामः आचार्यः,चौखम्बाप्रकाशन,वाराणसी ।

२. दशकुमारचरितम्, पूर्वपीठिका विमला संस्कृत-हिन्दीव्याख्या, व्याख्या कारः – श्रीकृष्णमणि,चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।

३. भारतीयसाहित्यशास्त्र एवं काव्यालंकार,भोलाशंकरव्यासः,चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।

४. संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास,आचार्य बलदेव उपाध्यायः,उत्तरप्रदेश संस्कृतसंस्थान,लखनऊ।

५. प्रीतिप्रभागोयल, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, राजस्थानी ग्रन्थागार, जोधपुर.

व्याख्यानयोजना –

व्याख्यानानां संख्या	व्याख्यानानां विषयाः	निर्धारितग्रन्थाः
१-२	प्रथमः उच्छवासः (कुमारोत्पत्तिः)	१, ५, ७
३-४-५	द्वितीयः उच्छवासः(द्विजोपकृतिः)	१, २
६-७-८-९-१०	तृतीयः उच्छवासः(सोमदत्तचरितम्)	
११-१२-१३-१४-१५	चतुर्थः उच्छवासः(पुष्पोद्भवचरितम्)	१, २
१६-१७-१८-१९-२०	चतुर्थः उच्छवासः(पुष्पोद्भवचरितम्)	१, २
२६-२७-२८-२९-३०	पञ्चमः उच्छवासः(अवन्तिसुन्दरीपरिणयः)	१, २
३१-३२-३३-३४-३५	सप्तमोच्छवासः (मन्त्रगुप्तस्यचरितम्)	१, २
३६-३७-३८-३९-४०	अष्टमोच्छवासः (विश्रुतस्यचरितम्)	१, २

स्नातकोत्तरकक्ष्यायाः तृतीयसत्रार्द्धस्य विषयान्तर्वस्तु

पाठ्यक्रमस्य कूटक्रमाङ्कः-SKT309

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम्- - संस्कृतगीतिकाव्यं चम्पूश्च

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः साहित्यशास्त्रस्य परिचयेन सह अस्मत्पूर्वजानां साहित्यकाराणां साहित्यरचनाशैल्याः ज्ञानप्रदानम्, नूतन साहित्यकाव्यादिसर्जनकौशलस्य विकाससम्पादनेन साहित्यशास्त्रीयतत्त्वानां च परिचयप्रदानेन सहैव संस्कृतवाङ्मयस्य अत्यन्तं विस्तृत संस्कृतसाहित्यस्य परिचयप्रदानपूर्वकं अस्माकं साहित्यशास्त्रीयपरम्पराणां विषये गंभीराध्ययाय अवसरप्रदानमस्ति ।

उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति । कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते ।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

२ माध्यमिकी परीक्षा – 25%
३ सत्रान्तपरीक्षा – 50%
४ सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>**विषयान्तर्वस्तु**</u>

अन्वितिसंख्या विषयः होराविभागः

१ ऋतुसंहारः

☞ प्रथमसर्गः (ग्रीष्मवर्णनम्)
☞ द्वितीयसर्गः (प्रावृडवर्णनम्)
☞ तृतीयसर्गः (शरद्वर्णनम्)
☞ चतुर्थः सर्गः (हेमन्तवर्णनम्)

२ **गीतगोविन्दः (सामोद-दामोदरः सर्गः, अक्लेशकेशव-सर्गः च)**

☞ मङ्गलाचरणम्
☞ १ प्रबन्धः (जय जगदीश हरे)

- ☞ २ प्रबन्धः (जय जय देव हरे)
- ☞ ३ प्रबन्धः (विहरति हरिरिह सरसवसन्ते)
- ☞ ४ प्रबन्धः (....हरिरिह मुग्धवधूनिकरे)
- ☞ ५ प्रबन्धः (....रासे हरिमिह विहितविलासम्)

३ नलचम्पू

- ☞ प्रथमः उच्छवासः

सन्दर्भग्रन्थाः -

१. ऋतुसंहारः, कालिदासविरचितः ,प्रभाहिन्दीव्याख्यासहित,श्रीकेदारनाथशर्मा, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन , वाराणसी।

२. ऋतुसंहारः, कालिदासविरचितःसंस्कृत-हिन्दीटीका-सहित,डा.शिवप्रसादद्विवेदी, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन , वाराणसी।

३. गीतगोविन्दम्, जयदेवविरचितःश्रीकुम्भनृपतिपतिप्रणीतरसिकप्रियाव्याख्याएवं " भावप्रकाशिका " हिन्दीव्याख्यासहित,व्याख्या-पं.शिवप्रसादद्विवेदी चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी|

४. नलचम्पूः, त्रिविक्रमभट, संस्कृत हिन्दी टीकासहित-,श्रीपरमेशवरदीन पाण्डेयः ,चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।

५. भारतीयसाहित्यशास्त्रएवंकाव्यालंकार, भोलाशंकरव्यासः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।

६. प्रीतिप्रभागोयल, संस्कृतसाहित्यकाइतिहास, राजस्थानीग्रन्थागार, जोधपुर.

७. व्याख्यानयोजना –

व्याख्यानानां संख्या	व्याख्यानानां विषयेः	निर्धारितग्रन्थाः
१-६	प्रथमसर्गः (ग्रीष्मवर्णनम्)	१, २
७-१०	द्वितीयसर्गः (प्रावृडवर्णनम्)	१, २
१०-१३	तृतीयसर्गः (शरद्वर्णनम्)	१, २
१४-२०	चतुर्थः सर्गः (हेमन्तवर्णनम्)	१, २
२१	मङ्गलाचरणम्	३
२२-२३	१ प्रबन्धः (जय जगदीश हरे)	३
२४-२५	२ प्रबन्धः जय जय देव हरे)	३
२६-२७	३ प्रबन्धः विहरति हरिरिह)	३
२८-२९	४ प्रबन्धः (....हरिरिह मुग्धवधूनिकरे)	३
३०-३१	५प्रबन्धः (....रासे हरिमिह विहितविलासम्)	३
३२-४०	प्रथमः उच्छवासः	४

स्नातकोत्तरकक्ष्यायाः तृतीयसत्रार्द्धस्य विषयान्तर्वस्तु

पाठ्यक्रमकूटक्रमाङ्कः - SKT324

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् लोकतान्त्रिकव्यवस्था का आधार- कौटिलीय-अर्थशास्त्रम्
क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधिः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः अर्थशास्त्रस्य बोधेन सहैव अर्थशास्त्रस्य वर्तमाने प्रासंगिकता तत्परिचयम्,तस्य गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति।

उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।
मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%
सत्रान्तपरीक्षा – 50%
सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>**विषयान्तर्वस्तु**</u>

१. अध्यक्षप्रचारः--
- ☞ जनपदनिवेशः
- ☞ दुर्गविधानम्
- ☞ कोषगृहस्यनिर्माणम्
- ☞ कौषध्यक्षस्यकर्तव्यानि
- ☞ उच्चाधिकारिणाम्उपयुक्तपरीक्षा।
- ☞ शासनाधिकार
- ☞ अध्यक्षनियुक्तितेषांकार्यम्च।
- ☞ सुवर्णाध्यक्षः
- ☞ कोष्ठागाराध्यक्षः
- ☞ पण्याध्यक्षः, कुप्याध्यक्षः, आयुधागाराध्यक्षः,
- ☞ शुल्काध्यक्षः, सूत्राध्यक्षः,सीताध्यक्षः इत्यादि।

२. धर्मस्थानीयः -
- ☞ व्यवहारस्थापना,विवाहसंयुक्तम्।
- ☞ दायविभाग ,ऋणादानम्।

- ☞ दासकर्मकरकल्पः, साहसः
- ☞ पारुष्यम् -वाक्पारुष्य,दण्डापारुषम्

३. कण्टकशोधनः-

- ☞ कारुक-वैदेहरक्षण,उपनिपातप्रतीकारः
- ☞ गूढाजिविनांरक्षा,आशुमृतकपरीक्षा
- ☞ वाक्यकर्मानुयोगः, सर्वाधिकरणरक्षणम्
- ☞ कन्याप्रकर्म, अतिचारदण्डः।

सन्दर्भग्रन्थाः-

(१) कौटिलीय-अर्थशास्त्रम्,वाचस्पति-गैरोला, चौखम्भा विद्याभवन,वाराणसी।
(२) कौटिलीय-अर्थशास्त्रम् (प्रथम अधिकरण),डा.रूपनारायण त्रिपाठी, हंसाप्रकाशन, जयपुर।
३) संस्कृतवाङ्मयकाबृहद्इतिहास, आचार्यबलदेवउपाध्यायः, उत्तरप्रदेशसंस्कृतसंस्थान, लखनऊ।
(४) संस्कृतसाहित्यकाइतिहास, प्रीतिप्रभागोयल, राजस्थानीग्रन्थागार, जोधपुर

व्याख्यानयोजना –

व्याख्यानानां संख्या	व्याख्यानानां विषयाः	निर्धारितग्रन्थाः
१-२	जनपदनिवेशः	१, २,
३-४-५-६	दुर्गविधानम्	१, २,३
७-८-९	कोषगृहस्यनिर्माणम्	१, ४
१०-११	कौषध्यक्षस्यकर्तव्यानि	१, ३,
१२-१३-१४	उच्चाधिकारिणाम्उपयुक्तपरीक्षा।	१, २
१५-१६	शासनाधिकार	१, ४,७
१७-१८	अध्यक्षनियुक्तितेषांकार्यम्च।	१, २
१९-२०	सुवर्णाध्यक्षः	१, ३
२१-२२	कोष्ठागाराध्यक्षः	१, ४
२३-२४	पण्याध्यक्षः,कुप्याध्यक्षः,आयुधागाराध्यक्षः,	१, २
२५-२६	शुल्काध्यक्षः,सूत्राध्यक्षः,सीताध्यक्षःइत्यादि।	१, ४
२७-२८	व्यवहारस्थापना,विवाहसंयुक्तम्।	१, ३, ४
२९-३०	दायविभाग ,ऋणादानम्।	१, ३, ४
३१-३२	दासकर्मकरकल्पः, साहसः	१, ३, ४
३३-३४	पारुष्यम् -वाक्पारुष्य,दण्डापारुषम्	१, ३, ४
३५-३६	कारुक-वैदेहरक्षण,उपनिपातप्रतीकारः	३, २
३७-३८	गूढाजिविनांरक्षा,आशुमृतकपरीक्षा	१, २
३९	वाक्यकर्मानुयोगः, सर्वाधिकरणरक्षणम्	१, २
४०	कन्याप्रकर्म, अतिचारदण्डः।	१, २

स्नातकोत्तरकक्ष्यायाः तृतीयसत्रार्द्धस्य विषयान्तर्वस्तु

पाठ्यक्रमकूटक्रमाङ्कः - SKT350
पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् – **ध्वनिशास्त्रम् (ध्वन्यालोकः, प्रथमः उद्योतः)**

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः अलङ्कारशास्त्रस्य बोधेन सहैव नूतनकाव्यसर्जनकौशलस्य विकाससम्पादनेन नाट्यशास्त्रीयसिद्धान्तानाञ्च परिचयप्रदानेन सहैव संस्कृतवाङ्मयस्य अत्यन्तं विस्तृतसाहित्यस्य परिचयप्रदानपूर्वकं अस्माकं काव्यशास्त्रीयपरम्पराणां विषये गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति।

उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%
सत्रान्तपरीक्षा – 50%
सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>**विषयान्तर्वस्तु**</u>

अन्वितिसंख्या विषयः

१ **ग्रन्थस्य मङ्गलाचरणम्, ध्वनेः विप्रतिपत्तयः, ध्वनिसिद्धान्ताश्च |**

- ☞ ग्रन्थस्य मङ्गलाचरणम्, प्रयोजनञ्च |
- ☞ ध्वनेः विप्रतिपत्तिविषयकसंक्षिप्तनिर्देशः
- ☞ भाक्तवादादिपक्षस्य निरूपणम्
- ☞ ध्वनिसिद्धान्तस्य भूमिका
- ☞ ग्रन्थे वाच्यप्रतिपादनस्य अभावः
- ☞ वाच्यार्थप्रतिपादनस्य अभावः

२ **वस्तुध्वन्यादिविमर्शः**

- ☞ प्रतीयमानस्य वाच्यभिन्नत्वम्
- ☞ ध्वनेः रूपत्रयम् – वस्तु अलंकारः ध्वनिश्च
- ☞ वस्तुध्वनेः वाच्यार्थेन स्वरूपकृत्-विषयकृद्भेदः
- ☞ अलंकारध्वनेः रसध्वनेः च वाच्यार्थेन भेदः

☞ विविधमतानाम् आलोचना
☞ लक्षणावादस्य निराकरणम्
☞ अखण्डतार्थवादिमतानि
☞ प्रतीयमानरसस्य सहृदयानुभवसिद्धत्वप्रतिपादनम्
☞ व्यङ्ग्यस्य प्राधान्यत्वप्रतिपादनम्

३ ध्वनिकाव्यलक्षणविमर्शः

☞ अलंकारेषु ध्वनेः अन्तर्भावस्य खण्डनम्
☞ समासोक्त्यां ध्वनेः अन्तर्भावस्य खण्डनम्
☞ विशेषोक्ति-पर्यायोक्ति-अपह्नुति-दीपक-संकरादिषु ध्वनेः अन्तर्भावस्य निषेधः|
☞ ध्वनेः सिद्धान्तस्य आदिमूलम्
☞ ध्वनेः मुख्यभेदौ

४ भक्तिवादादिविषयकं खण्डनमण्डनम्

☞ भक्ति-ध्वन्योः एकत्वनिषेधः
☞ लक्षणाव्यापार-ध्वनिव्यापारयोः भिन्नविषयकत्वम्
☞ ध्वनिभेदस्य उपलक्षणरूपेण भक्तेः स्वीकारः
☞ अलक्षणीयतावादस्य मतदूषणम्

सन्दर्भग्रन्थाः -

१. ध्वन्यालोकः, श्रीमदभिनवगुप्तविरचितलोचनसहितः, हिन्दीव्या. – जगन्नाथपाठकः, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 2006
२. ध्वन्यालोकः, श्रीमदभिनवगुप्तविरचितलोचनसहितः, हिन्दीव्या. – शिवप्रसादद्विवेदी, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी
३. भारतीयसाहित्यशास्त्र एवं काव्यालंकार, भोलाशंकरव्यासः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
४. संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास, आचार्य बलदेव उपाध्यायः, उत्तरप्रदेश संस्कृतसंस्थान, लखनऊ।
५. प्रीतिप्रभागोयल, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, राजस्थानी ग्रन्थागार, जोधपुर.
६. नाट्यशास्त्रीयप्रयोगविज्ञानम्, डा. रामजी उपाध्याय, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।

व्याख्यानयोजना –

व्याख्यानानां संख्या	व्याख्यानानां विषयाः	निर्धारितग्रन्थाः
१-२	ग्रन्थस्य मङ्गलाचरणम्, प्रयोजनञ्च|	१, २
३-४	ध्वनेः विप्रतिपत्तिविषयकसंक्षिप्तनिर्देशः	१, २
५-६	भाक्तवादादिपक्षस्य निरूपणम्	१, २
७	ध्वनिसिद्धान्तस्य भूमिका	१, २
८	ग्रन्थे वाच्यप्रतिपादनस्य अभावः	१, २
९	वाच्यार्थप्रतिपादनस्य अभावः	१, २
१०	प्रतीयमानस्य वाच्यभिन्नत्वम्	१, २
११-१२	ध्वनेः रूपत्रयम् – वस्तु अलंकारः ध्वनिश्च	१, २
१३-१४	वस्तुध्वनेः वाच्यार्थेन स्वरूपकृत्-विषयकृद्भेदः	१, २
१५-१६	अलंकारध्वनेः रसध्वनेः च वाच्यार्थेन भेदः	१, ४, ६
१७	विविधमतानाम् आलोचना	१, २
१८	लक्षणावादस्य निराकरणम्	१, ४,५, ६
१९-२०	अखण्डतार्थवादिमतानि	१, २

२१-२२	प्रतीयमानरसस्य सहृदयानुभवसिद्धत्वप्रतिपादनम्	१, २
२३-२४	व्यङ्ग्यस्य प्राधान्यत्वप्रतिपादनम्	१,५, ६
२५	अलंकारेषु ध्वनेः अन्तर्भावस्य खण्डनम्	१, २,३, ६
२६	समासोक्त्यां ध्वनेः अन्तर्भावस्य खण्डनम्	१, ४,५, ६
२७-२८	विशेषोक्ति-पर्यायोक्ति-अपह्नुति-दीपक-संकरादिषु ध्वनेः अन्तर्भावस्य निषेधः	१, ४,५, ६
२९-३०	ध्वनेः सिद्धान्तस्य आदिमूलम्	१, २
३१-३२	ध्वनेः मुख्यभेदौ	१, २
३३-३४	भक्ति-ध्वन्योः एकत्वनिषेधः	१, २, ४
३५-३६	लक्षणाव्यापार-ध्वनिव्यापारयोः भिन्नविषयकत्वम्	१, ४,५, ६
३७-३८	ध्वनिभेदस्य उपलक्षणरूपेण भक्तेः स्वीकारः	१, २, ६
३९-४०	अलक्षणीयतावादस्य मतदूषणम्	१, २

स्नातकोत्तरकक्ष्यायाः तृतीयसत्रार्द्धस्य विषयान्तर्वस्तु

पाठ्यक्रमकूटक्रमाङ्कः - SKT351

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम-रससिद्धान्तः (नाट्यशास्त्रम्, 6 अध्यायः)
क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः अलङ्कारशास्त्रस्य बोधेन सहैव रसस्यसैद्धान्तिकपरिचयप्रदानेन नाट्यशास्त्रीयसिद्धान्तानाञ्च अत्यन्तं विस्तृतसाहित्यस्य परिचयप्रदानपूर्वकं अस्माकं सिद्धान्तकाव्यशास्त्रीयपरम्पराणां विषये गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति।

उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

(ञ) माध्यमिकी परीक्षा – 25%
(ट) सत्रान्तपरीक्षा – 50%
(ठ) सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

- **<u>विषयान्तर्वस्तु</u>**

अन्वितिसंख्या विषयः

१ **प्रथमः भागः –**
☞ रस-स्वरूपम्।
☞ रसाः।
☞ स्थायिभावाः।
☞ सञ्चारिभावाः।

२ **द्वितीयः भागः -**
☞ सात्त्विकभावाः।
☞ अभिनयः।
☞ वृत्तयः प्रवृत्तयश्च।
☞ सिद्धिः, स्वराः, आतोद्यम्, गानम्।

३ **तृतीयः भागः -**
☞ नाट्यरसव्याख्यानम्।
☞ रसानां भावानां च परस्परं सम्बन्धः।

☞ रसानां वर्णाः, दैवतानि।
☞ संक्षेपेण रसानां वर्णनम्।

४ **चतुर्थः भागः -**

☞ भावः, विभावः, अनुभावः।
☞ स्थायिभावाः संक्षेपेण।
☞ व्यभिचारिभावाः संक्षेपेण।
☞ सात्त्विकभावाः संक्षेपेण।

सन्दर्भग्रन्थाः-

१. भारतीय नाट्यपरम्परा और अभिनयदर्पण, वाचस्पति गैरोला,चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
२. नाट्यशास्त्रपदीपः, डा. नरेश झा. चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
३. नाट्यशास्त्र का इतिहास, डा. पारस नाथ द्विवेदी।
४. The Natya Shastra, Manamohan Ghosh, Asiatic Society Of Bengal.
५. भारतीयसाहित्यशास्त्र एवं काव्यालंकार, भोलाशंकरव्यासः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।
६. संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास, आचार्य बलदेव उपाध्यायः, उत्तरप्रदेश संस्कृतसंस्थान, लखनऊ।
७. संस्कृतसाहित्य का इतिहास,प्रीतिप्रभागोयल, राजस्थानी ग्रन्थागार, जोधपुर.
८. नाट्यशास्त्रीयप्रयोगविज्ञानम्, डा. रामजी उपाध्याय, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी।

व्याख्यानयोजना –

व्याख्यानानां संख्या	व्याख्यानानां विषयाः	निर्धारितग्रन्थाः
१-२	रस-स्वरूपम्	१, २
३-४	रसाः	३, ४
५-६७-८-९	स्थायिभावाः	१, ४
१०-११	सञ्चारिभावाः	१, ३
१२-१३-१४	**द्वितीयः भागः**सात्त्विकभावाः	१, २
१५-१६	अभिनयः	१, ४
१७-१८	वृत्तयः प्रवृत्तयश्च	१, ३, ४
१९-२०	सिद्धिः, स्वराः, आतोद्यम्, गानम्	१, ३, ४
२१-२२	**तृतीयः भागः** –नाट्यरसव्याख्यानम्	१, ३, ४
२३-२४	रसानां भावानां च परस्परं सम्बन्धः	१, ३, ४
२५-२६२७-२८	रसानां वर्णाः, दैवतानि	१, ४
२९-३०	संक्षेपेण रसानां वर्णनम्	१, ३, ४
३१-३२	**चतुर्थः भागः** -भावः, विभावः, अनुभावः	१, २
३३-३४	स्थायिभावाः संक्षेपेण	१, ३, ४
३५-३६-३७	व्यभिचारिभावाः संक्षेपेण	१, ३, ४
३८-३९-४०	सात्त्विकभावाः संक्षेपेण	१, २

स्नातकोत्तरकक्ष्यायाः तृतीयसत्रार्द्धस्य विषयान्तर्वस्तु

पाठ्यक्रम कूटक्रमाङ्कः-SKT 360 **क्रेडिट – ४**

पाठ्यक्रमविवरणम्–सिद्धान्तकौमुदी - पूर्वार्द्धम्
श्रेयाङ्काः - 04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधिः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिकम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं व्याकरणशास्त्रीयसिद्धान्तद्वारा भाषासिद्धान्तानां रचनात्मकावबोधसम्पादनम्। तथा च व्याकरणस्य सामान्यनियमानां अध्ययनद्वारा संस्कृतभाषायाः शुद्धप्रयोगस्य सामर्थ्यसम्पादनपुरस्सरं संस्कृतवाङ्मयस्य गभीराध्ययने सौकर्यसम्पादनम्।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।
मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%
सत्रान्तपरीक्षा – 50%
सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

अन्वितिसंख्या विषयः होरा ४०

शब्दाधिकारः

☞ अजन्तपुंलिङ्गप्रकरणम् – आरम्भात् ऋकारान्तम्।
☞ अजन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्
☞ अजन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणम्
☞ हलन्तपुंलिङ्गप्रकरणम् – आरम्भात् युष्मच्छब्दान्तम्।
☞ हलन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्
☞ हलन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणम्

स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्

☞ आरम्भात् षिद्गौरादिभ्यश्च इति सूत्रं यावत्।

कारकाणि

☞ कर्तृ-कर्म-करण-सम्प्रदान-अपादान-सम्बन्ध-अधिकरणानि।

समासाः

☞ अव्ययीभावः, तत्पुरुषः, द्वन्द्वः, बहुव्रीहिः।

तद्धिताः

☞ आरम्भात् शैषिकप्रकरणान्ताः।

सन्दर्भ-ग्रन्थाः -

१. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, बालमनोरमा तत्त्वबोधिनी च, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।
२. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, हिन्दी व्याख्या - गोविन्दाचार्यः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।
३. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, हिन्दी व्याख्या - गोपालदात्तपाण्डेयः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।
४. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी,शरद्रात्रिव्याख्यानम्,बेल्लम्मकोण्डरामरायकविन्द्रः,बेल्लम्मकोण्डरामरायकविन्द्रुलट्रस्ट्
५. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, पञ्चोली-व्याख्यानम्, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।

व्याख्यानयोजना -

व्याख्यानानां सङ्ख्या	**व्याख्यानानां विषयाः**	**निर्धारितग्रन्थाः**
१,२,३, ४,५	**शब्दाधिकारः-**अजन्तपुंलिङ्गप्रकरणम् – आरम्भात् ऋकारान्तम्	१,२,५
६, ७,८, ९,१०	अजन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्	१,२,५
११,१२,१३, १४,१५	अजन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणम्	१,२,५
१६, १७,१८, १९,२०	हलन्तपुंलिङ्गप्रकरणम् – आरम्भात् युष्मच्छब्दान्तम्	१,२,५
२१,२२, २३,२४, २५	हलन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्	१, २,३
२६,२७, २८	हलन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणम्	१, २,३
२९,३०,३१	**स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्-**आरम्भात् षिद्गौरादिभ्यश्च इति सूत्रं यावत्	१, २,३
३२,३३,३४	**कारकाणि -**कर्तृ-कर्म-करण-सम्प्रदान-अपादान-सम्बन्ध-अधिकरणानि।	१, २,३
३५,३६, ३७,	**समासाः** अव्ययीभावः, तत्पुरुषः, द्वन्द्वः, बहुव्रीहिः	
३८, ३९, ४०	**तद्धिताः** आरम्भात् शैषिकप्रकरणान्ताः	

स्नातकोत्तरकक्ष्यायाः तृतीयसत्रार्द्धस्य विषयान्तर्वस्तु

पाठ्यक्रम कूटक्रमाङ्कः-SKT 361 **क्रेडिट – ४**

पाठ्यक्रमविवरणम्–सिद्धान्तकौमुदी - उत्तरार्द्धम्

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधिः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिकम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं व्याकरणशास्त्रीयसिद्धान्तद्वारा भाषासिद्धान्तानां रचनात्मकावबोधसम्पादनम्। तथा च व्याकरणस्य सामान्यनियमानां अध्ययनद्वारा संस्कृतभाषायाः शुद्धप्रयोगस्य सामर्थ्यसम्पादनपुरस्सरं संस्कृतवाङ्मयस्य गभीराध्ययने सौकर्यसम्पादनम्।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति। कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%

सत्रान्तपरीक्षा– 50%

सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

अन्वितिसंख्या विषयः होरा ४०

१ **तिङन्तप्रकरणम् -**
- ☞ भ्वादिगणः, आरम्भात् च्विणो लुक् (२३२९) इति सूत्रं यावत्।
- ☞ आत्मनेपदप्रकरणम्
- ☞ परस्मैपदप्रकरणम्
- ☞ भावकर्मतिङ्प्रकरणम्

२ **कृदन्तप्रकरणम् -**
- ☞ कृदन्तकृत्यप्रकरणम्
- ☞ **ण्वुलतृचौ** इत्यतः आरभ्य **कर्तरिचर्षिदेवतयोः** इति यावत्।

३ **लिङ्गानुशासनम् -**
- ☞ स्त्र्यधिकारः (आद्यानि २० सूत्राणि)
- ☞ पुंसधिकारः (आद्यानि २० सूत्राणि)

सन्दर्भ-ग्रन्थाः -

- वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, बालमनोरमा तत्त्वबोधिनी च, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।
- वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, हिन्दी व्याख्या - गोविन्दाचार्यः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।
- वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, हिन्दी व्याख्या - गोपालदात्तपाण्डेयः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।
- वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, शरद्रात्रिव्याख्यानम् – बेल्लम्मकोण्ड-रामरायकविन्द्रः, बेल्लम्मकोण्ड-रामरायकविन्दुल-ट्रस्ट्।
- वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, पञ्चोली-व्याख्यानम्, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।
- पाणिनीयं लिङ्गानुशासनम्, 'शान्ति'-संस्कृत-हिन्दी-टीकाद्वयोपेतम्, सम्पा. डा. नरेश झा,चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।
- पाणिनीयं लिङ्गानुशासनम्, 'आशुबोधिनी'-संस्कृत-हिन्दी-टीकाद्वयोपेतम्, सम्पा. पं. ईश्वरचन्द्रः,चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्।

व्याख्यानयोजना -

व्याख्यानानां सङ्ख्या	**व्याख्यानानां विषयाः**	**निर्धारितग्रन्थाः**
१,२,३, ४,५	**तिङन्तप्रकरणम् -**भ्वादिगणः, आरम्भात् चिणो लुक् (२३२९) इति सूत्रं यावत्	१,२,५
६, ७,८, ९,१०	आत्मनेपदप्रकरणम्	१,२,५
११,१२,१३, १४,१५	परस्मैपदप्रकरणम्	१,२,५
१६, १७,१८, १९,२०	भावकर्मतिङ्प्रकरणम्	१,२,५
२१,२२, २३,२४, २५	**कृदन्तप्रकरणम् –** कृदन्तकृत्यप्रकरणम्	१, २,३
२६,२७, २८,२९,३०	**ण्वुलतृचौ** इत्यतः आरभ्य **कर्तरिचर्षिदेवतयोः** इति यावत्	१, २,३
३१,३२,३३, ३४,३५	**लिङ्गानुशासनम् -**स्त्र्यधिकारः (आद्यानि २० सूत्राणि)	१, २,३
३६, ३७,३८, ३९, ४०	पुंसधिकारः (आद्यानि २० सूत्राणि)	१, २,३